

Palvelutarpeen arviointi sosiaalityön tehtävänä

Luottamusta lisääviä ja heikentäviä tekijöitä nuorten näkökulmasta

Reeta Takkinen

Pro gradu – tutkielma

Sosiaalityö

Lapin yliopisto

Kevät 2025

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Palvelutarpeen arviointi sosiaalityön tehtävänä. Luottamusta lisääviä ja heikentäviä tekijöitä nuorten näkökulmasta

Tekijä: Reeta Takkinen

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu -tutkielma/Maisteritutkielma_x_Lisensiaatintutkimus__

Sivumäärä, liitteiden lukumäärä: 70 sivua, 1 liite

Vuosi: 2025

Tiivistelmä

Tutkimus keskittyy lapsiperheiden ja nuorten kanssa tehtävään sosiaalihuollon ja lastensuojelun tarpeen arviointiin. Tutkimuksessa tarkastellaan lastensuojelun kokemusasiantuntijoina toimivien nuorten kanssa tehtyjen arviointityöskentelyyn liittyvien haastattelujen pohjalta nuorten luottamuksen rakentumista koskevia käsityksiä. Luottamusta vahvistavia tai heikentäviä tekijöitä tarkastellaan sosiaalityöntekijään, lähiyhteisöön sekä instituutioon ja organisaation liittyen. Keskeiset teoreettiset käsitteet ovat luottamus ja sosiaalinen pääoma. Tutkimus on toteutettu laadullisella menetelmällä, ja aineistona on käytetty YTT Tarja Pösön vuosina 2021–2022 keräämää haastatteluaineistoa ”Lastensuojelu lapsen etuna?”, johon osallistui 20 kokemusasiantuntijana toimivaa nuorta kahdeksassa eri haastattelussa. Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa ajankohtaista tietoa lapsiperheiden palvelutarpeen arvioinnista ja syventää ymmärrystä luottamuksen merkityksestä arviointiprosessin aikana.

Nuorten käsitysten mukaan luottamusta sosiaalityöntekijään vahvistivat selkeä ja ymmärrettävä kielenkäyttö, empaattinen ja toiveikas asenne, yksilölliset kohtaamiset tutun työntekijän kanssa, lapsen näkökulman huomiointi ja mahdollisuus vaikuttaa tapaamisten käytännön järjestelyihin. Turvalliset tapaamispaikat ja nuoren mahdollisuus itse nimetä luotettavat aikuiset tukivat luottamuksen syntyä. Koulu voi toimia joko turvaa tuovana tai turvattomuutta lisäävänä ympäristönä. Nuorten mukaan avun pyytäjälle tulee tarjota tukea, ja arvioinnissa tulee huomioida myös sosiaalihuollon ulkopuoliset palvelut.

Luottamusta heikensivät epäselvä viestintä, työntekijän etäinen ja ennakkoluuloinen suhtautuminen. Lähiyhteisöön liittyen lasten ja nuorten lojaalius vanhempia kohtaan, pelko leimautumiseen, vanhempiin tai seurauksiin liittyen saattoivat heikentää luottamuksen rakentumista. Institutionaalista luottamusta heikensivät resurssien puute, epäsoivat palvelut ja kokemus siitä, ettei nuorta kohdattu kokonaisvaltaisesti.

Tutkimus korostaa, että lapsen tapaamisen lisäksi sosiaalityössä on olennaista rakentaa luottamuksellinen suhde nuoreen, joka mahdollistaa vaikeiden asioiden kertomisen ja läpi käymisen ja tukee arviointityöskentelyn kokonaisvaltaisuutta ja onnistumista.

Avainsanat: arviointi, nuoret, lastensuojelu, sosiaalityö, luottamus, sosiaalinen pääoma

1 Johdanto.....	1
2 Palvelutarpeen arviointi.....	4
2.1 Palvelutarpeen arvioinnin määritelmää	4
2.2 Lasten ja nuorten ääni palvelutarpeen arvioinnissa	8
3 Tutkimuksen teoreettinen viitekehys	11
3.1 Asiakkaan oikeus hyvään kohteluun.....	11
3.2 Luottamus käsitteenä	11
3.3 Sosiaalinen pääoma käsitteenä.....	14
3.4 Sosiaalinen pääoma ja lasten ja nuorten hyvinvointi	20
4 Tutkimuksen toteuttaminen	24
4.1 Tutkimusaineiston kuvaus.....	24
4.2 Tutkimuskysymys	25
4.3 Tutkielman metodologiset lähtökohdat.....	26
4.4 Aineiston analysointi.....	29
4.5 Eettisyys ja luotettavuus	32
5 Nuorten tuottamia käsityksiä luottamuksesta arviointityöskentelyssä	34
5.1 Sosiaalityöntekijään liitetyt tekijät.....	34
5.2 Lähiyhteisöön liitetyt tekijät	43
5.3 Organisaatioon ja instituutioon liitetyt tekijät.....	46
6 Johtopäätökset ja pohdinta.....	50
Lähteet	56
Liite 1.....	59

1 Johdanto

Tämän pro gradun tarkoitus on kuvata nuorten käsityksiä luottamuksesta palvelutarpeen arvioinnin kontekstissa. Olen kiinnostunut lastensuojelun asiakkaina olleiden tai olevien kokemusasiantuntijoina toimivien nuorten tuottamista käsityksistä luottamuksen rakentumisesta arviointityöskentelyssä. Palvelutarpeen arviointi ajankohtaisena tutkimisen kohteena onkin tarpeen. Jaakolan ja kumppanien (2024, 94) mukaan arviointityöskentelyä on tutkittu Suomessa vain vähän, vaikka lastensuojelun tai lapsiperhesosiaalityön palveluihin pääsyn edellytyksenä on ammattilaisen arvio. Arviointi ottaa kantaa siihen, millaisia perheiden tilanteita pidetään ammattilaisten näkökulmasta palveluita vaativina. Arviointityöskentely voi olla nuoren toive, mutta se voi tapahtua myös vastentahtoisesti. Arvioinnin seurausten kohdalla tilanne on samoin. Tästä näkökulmasta luottamuksen teema nousee erityisen mielenkiintoiseksi tarkastelun kohteeksi. Arviointityöskentelyssä muodostuvissa suhteissa ovat läsnä sekä tuki, että kontrolli. (Jokinen 2016, 143.)

Yhteiskunnallisesti nuorten hyvinvointiin kiinnittyvä aihe on ajankohtainen. Tätä gradua kirjoittaessani puheet nuorten pahoinvoinnista ovat paljon esillä. Opetushallitus uutisoi vuonna 2024, ettei kyse ole pelkästään suomalaisesta ilmiöstä, vaan eurooppalaisella tasolla on todettu nuorten ahdistus- ja masennusoireiden lisääntyneen (Ruokolainen 2024). Helsingin yliopisto uutisoi nuorten mielenterveyskriisin ilmenevän selkeästi kouluterveyskyselyissä (Helsingin yliopiston verkkosivut 2024). Artti Kellokummun (2024) väitöskirja käsittelee yhteiskunnasta ja sen palveluista vetäytyneitä nuoria miehiä. Tutkimuksen keskeisenä tuloksena on näiden vetäytyneiden nuorten luottamuksen rapautuminen muita ihmisiä ja yhteiskunnallisia instituutioita kohtaan. Äärimmillään tällainen luottamuksen puute saa ympäröivän yhteiskunnan näyttäytymään vieraalta ja uhkaavalta. Kellokummun (2024) mukaan vetäytyminen on puolustautumiskeino, jonka taustalla on voimattomuuden kokemus omista henkilökohtaisista taustoista ja yhteiskunnan rakenteista johtuen. Ulkopuolelle jääminen voi aiheuttaa vihaa ja katkeruutta yhteiskuntaa ja parempiosaisia kohtaan, mutta myös ahdistusta ja itsetuhoisuutta nuorelle itselleen. Yhteiskunnasta vetäytyneet nuoret kokevat vahvaa epäluottamusta ympäröivää maailmaa kohtaan.

Nämä mainitsemani ilmiöt ovat saaneet minut pohtimaan, kuinka voisimme entistä paremmin hyödyntää asiakkaina olevien tai olleiden lasten ja nuorten tuottamaa tietoa ja

käyttää sitä palveluiden kohdistamisessa oikeisiin kohtiin ja oikea-aikaisesti. Asiakkaina olevien lasten ja nuorten tuottamaan tietoon kiinnitetäänkin aiempaa enemmän huomiota ja siinä tunnustetaan sekä haasteita, että mahdollisuuksia (Kiili ym. 2021, 145, 155). Olen itse toiminut sekä sosiaaliohjaajana, että sosiaalityöntekijän viransijaisena lapsiperheiden palvelutarpeen arvioinnissa ja lastensuojelutyössä. Olen kohdannut jännittyneitä nuoria, uhmakkaita nuoria, hiljaisia nuoria, sekä hyväntuulisia ja innokkaasti asioistaan puhuvia nuoria. Joskus nuoret haluavat tehdä yhteistyötä työntekijän kanssa, joskus vastenmielisyys sosiaalityöntekijän kanssa tehtävää yhteistyötä kohtaan on hyvin ilmeistä. Olen kiinnostunut siitä, mitkä tekijät vaikuttavat siihen, millä tavoin luottamus sosiaalityötä ja sosiaalityöntekijöitä kohtaan syntyy.

Arviointivaihe on siinä mielessä kriittinen kohta, että se voi olla nuoren ensitapaaminen sosiaalitoimen kanssa ja sen kautta voidaan päätyä perhesosiaalityön tai lastensuojelun asiakkuuteen. Kohtelu ja kohtaamiset arviointityöskentelyssä luovat pohjaa sitä seuraavalle yhteistyölle. (Jaakola ym. 2024, 96.) Olen kiinnostunut löytämään aineistosta nuorten käsityksiä siitä, millä tavoin luottamus nuoren ja sosiaalityöntekijän välillä vahvistuu tai heikentyy. Sosiaalityön vaikuttavuuden ja lopputuloksen kannalta asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välisen suhteen luottamuksella ja vastavuoroisuudella on todettu olevan keskeisiä vaikutuksia (Jokinen 2016, 143). Sosiaalityöntekijän ja nuoren välinen luottamussuhde ei kuitenkaan ole neutraali, eikä se muodostu tyhjiössä. Tämän vuoksi on merkityksellistä tarkastella ympäristöä ja sen vaikutusta luottamussuhteen muodostumisen osana. Käytän taustateorianä sosiaalisen pääoman käsitettä. Hyödynnän soveltaen Putnamin sosiaalisen pääoman teoriaa aineiston analysoinnissa. Putnamin teorian soveltaminen ulottaa luottamuksen tarkastelun asiakkaan ja lähiyhteisön sekä organisaatioon ja instituutioon huomioimiseen. (Putnam 2000.)

Kokemusasiantuntijoiden tuottama tiedon avulla voidaan parantaa palveluiden laatua. Näkemykset voivat tarjota käytännön sosiaalityöntekijöille kehitysmahdollisuuksia oman työn toteuttamiseen. Oikea-aikaisella ja oikein kohdennetulla avulla voi olla perheiden palveluiden tarvetta vähentävä vaikutus. (Baginsky 2017.) Nuorten näkökulma on siinä mielessä mielenkiintoinen, että asiakaskohtaamisissa ovat läsnä menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus (Harrikari 2016, 134). Sosiaalityössä kohdatut nuoret ovat tulevaisuuden aikuisia, joille näissä kohtaamisissa luottamus yhteiskunnallisiin toimijoihin voi rakentua tai heikentyä. Nuorten lisäksi olen kohdannut työurallani paljon aikuisia, jotka ovat olleet

sosiaalipalveluiden, ennen kaikkea lastensuojelun, kanssa tekemisissä jo omassa lapsuudessaan. Oma empirinen havaintoni on, että toisinaan vanhempien omat lapsuuden kokemukset heijastuvat myös heidän lastensa asiakkuuksiin ja suhtautumiseen sosiaalityöntekijöitä kohtaan. Törrönen ja kumppanit (2023, 129) toteavatkin, että lasten ja viranomaisten kohtaamiset ovat osa demokraattisen yhteiskunnan toimintaa. Kohtaamisissa lapsille tulee kokemus reiluuden ja oikeudenmukaisuuden toteutumisesta. Lisäksi näissä kohtaamisissa välittyy lapselle kokemus siitä, miten merkityksellisenä muut hänet näkevät. Luottamuksen näkökulmasta lapsi voi näissä kohtaamisissa saada yhteiskunnalta turvan ja oikeudenmukaisuuden kokemuksen, tai jäädä niitä vaille.

Nykyaikainen sosiaalityön käsitys korostaa asiakkaan oman näkökulman huomioimista aiemman puolesta päättämisen ja ohjaamisen sijaan. Sosiaalityön asiakkaat halutaan nähdä oman elämänsä asiantuntijoina. Sosiaalityön tehtävä on tukea tätä osallisuuden näkökulmaa heidän elämässään. Asiakkaiden osallistamisella on nähty paitsi palveluiden kehittämisen, myös heidän oman voimaantumisen ja hyvinvoinnin lisääntymisen kannalta keskeinen merkitys. (Välimäki ym. 2024, 360). Sekä kansainvälisessä, että kotimaisessa kirjallisuudessa on löydetty yhtäläisyyksiä siitä, että nuorten asiakasosallisuuden vahvistamisella on merkitystä palveluiden vaikuttavuuteen ja niihin sitoutumiseen myönteisesti. Toisaalta osattomuuden kokemus heikentää sitoutumista palveluihin, sekä kokemusta niiden vaikuttavuudesta. (Välimäki; Tuikkanen; Vainikka; Tammelin & Ylistö 2024, 359; Törrönen & Sharpe 2016, 279.) Tästä näkökulmasta arviointiprosessin läpi käyneiden nuorten ääntä kannattaa tuoda esille tulevaisuuden asiakkuuksia ajatellen.

Pro graduni pohjalle valitsin Aila aineistopankista valmiin haastatteluaineiston, josta rajasin tarkemmin lastensuojelun kokemusasiantuntijoina toimivien nuorten haastattelut. Aineisto on osa ”Lastensuojelu lapsen etuna?”-kokonaisuutta ja sen on koontanut Tarja Pösö vuosina 2021-2022 .

2 Palvelutarpeen arviointi

2.1 Palvelutarpeen arvioinnin määritelmää

Lastensuojelun tai perhesosiaalityön palveluihin pääseminen vaatii arvioinnin tekemisen. Ammattilaisen tekemä arviointi toimii eräänlaisena portinvartijana näihin palveluihin ja määrittää sen, saako lapsi ja perhe kyseisen palvelun asiakkuutta vai ei. Palvelutarpeen arviointi voi toimia jo itsessään riittävänä tukena vaikeassa tilanteessa. Keskustelut ammattilaisten kanssa voi auttaa perhettä löytämään ratkaisun haastavaan tilanteeseen. Palvelutarpeen arvioinnin kautta voidaan ohjautua myös muihin kuin lastensuojelun tai perhesosiaalityön palveluihin. Tällaisia voivat olla perustason palvelut, esimerkkeinä perheneuvola tai koulukuraattori. Myös erilaiset kolmannen sektorin järjestöt voivat vastata perheen tuen tarpeisiin. Arviointi joka tapauksessa vaikuttaa siihen, millaisia tukitoimia tilanteeseen lähdetään kohdentamaan, jos niille on tarvetta. (Jaakola ym. 2024, 93, 96.)

Palvelutarpeen arviointi on sosiaalihuoltolain (36 §) mukainen tehtävä, joka käynnistyy, kun tieto palvelutarpeen arvioinnin tarpeesta tulee hyvinvointialueen työntekijälle joko lastensuojeluilmoituksena, tai sosiaalihuoltolain mukaisena yhteydenottona. Lastensuojeluilmoituksen (Lastensuojelulaki 25 §) tekemiseen on syytä ryhtyä, kun herää huoli lapsen kaltoinkohtelusta, laiminlyönnistä tai muusta vakavasta vaarasta lapsen hyvinvointia ja kehitystä ajatellen. Lastensuojeluilmoituksella tulee ilmoittaa sosiaaliviranomaiselle tilanteissa, joissa lapsella saattaa olla suojelun tarve. Sosiaalihuoltolain (35 §) mukainen yhteydenotto on syytä tehdä, kun lapsi tai perhe saattaa tarvita sosiaalipalveluita, mutta tilanne ei välttämättä edellytä lastensuojelua.

Arvioinnin tekeminen on aloitettava seitsemän arkipäivän kuluessa tiedoksi saannista, jos asiakasta voidaan pitää erityistä tukea tarvitsevana. Kiireellinen avun tarve täytyy arvioida välittömästi. Palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä selvitetään mahdollinen lastensuojelun tarve (LSL 27 §), ellei se ole tilanteen kannalta selkeästi tarpeetonta. Sekä sosiaalihuoltolain, että lastensuojelulain mukainen palvelun tarve on selvitettävä kolmen kuukauden määräajassa asian vireilletulosta. Sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut on lainsäädännöllisesti määritelty peruspalveluiksi. Lastensuojelun palvelut ovat erityispalveluita, joihin pääsemisen kynnyks on korkeampi. Sosiaalihuoltolain ja lastensuojelulain mukaisien arviointien välistä rajapintaa pidetään Jaakolan ja kumppanien (2024, 96) mukaan

nykyisten lainsäädännön valossa epäselvänä, mikä haastaa muutenkin vaativaa arviointityötä.

En tässä pro gradussa erittele sosiaalihuoltolain mukaista palvelutarpeen arviointia ja lastensuojelutarpeen selvitystä, sillä näen ettei se nykyisen lainsäädännön valossa ole välttämätöntä. Sosiaalihuoltolain mukainen palvelutarpeen arviointi (SHL 36 §) voi käänntyä lastensuojelutarpeen selvittämiseksi (LSL 27 §) ja lastensuojelutarpeen selvitys voi raueta myös siten, ettei palveluita tarvita. Yhtenä epäselvyyttä aiheuttavana tekijänä voisi pitää sosiaalihuoltolain mukaisen erityisen tuen ja lastensuojelulain mukaisten palveluiden kriteerien samankaltaisuutta. Molemmissa arviointi tulee suorittaa sosiaalityöntekijän toimesta. Sosiaalihuollon tarvetta (SHL 36 §) voi arvioida myös muu sosiaalihuollon henkilö, ellei erityisen tuen tarvetta ole. Erityistä tukea tarvitsevilla lapsella tarkoitetaan sosiaalihuoltolain 3 §:n ja 6 §:n mukaan lasta, jonka kasvuolosuhteet vaarantavat lapsen terveyden ja kehityksen tai eivät turvaa sitä, tai lasta joka itse käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään. Erityisen tuen tarve voi syntyä myös silloin, jos lapsella on erityisiä vaikeuksia saada sosiaalipalveluita tai hänellä on useita yhtäaikaista palvelun tarpeita. Lastensuojelun asiakkuuden on määritelty alkavan (LSL 27 §), jos lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat lapsen kehityksen, tai ne eivät kykene sitä turvaamana, lapsi itse käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään ja kehitystään, tai lapsi muuten tarvitsee lastensuojelulain mukaista tukea.

Joskus lastensuojelun tarve muodostuu äkillisesti, jolloin lastensuojelun asiakkuus voi alkaa varsin lyhyen arvioinnin seurauksena. Jos lapsen kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti lapsen terveyttä tai kehitystä tai hän itse aiheuttaa itselleen välittömän vaaran, on lapsi lastensuojelulain (38 § ja 40 §) mukaan sijoitettava kiireellisesti. Tällöin arviointi tehdään akuutin vaaratilanteen vuoksi. Oikeusvaikutukset kiireellisessä sijoituksessa ovat huostaanoton kaltaiset: vastuu lapsesta siirtyy vanhemmilta lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle. Välittömän vaaran arvioiminen voi olla sosiaalityön tehtävänä varsin selkeä. Tuuli Lamponen (2022, 105) kuvaa väitöskirjassaan myös haastavia ja epäselviä tapauksia, joissa sosiaalityöntekijällä on valtaa käyttää harkintaa. Sosiaalityöntekijät ovat todenneet tarvitsevansa riittävästi tietoa päätöksenteon pohjalle, jotta päätös on lapsen edun mukainen. Kun sosiaalityöntekijä arvioi välitöntä vaaraa, tietoa ei aina ole aikaa kerätä tai sitä ei ole saatavilla. Toisaalta päätös kiireellisestä sijoituksesta voi kypsyä pit-

känkin asiakkuuden aikana, kun tietoa kertyy riittävästi ja sosiaalityöntekijä arvioi kriteerien kiireelliselle sijoitukselle täyttyvän. (Lamponen 2022, 106). Lamposen (2022, 107) mukaan kiireellistä lastensuojelun tarvetta arvioitaessa sosiaalityöntekijän rooli on myös arvioida tulevaisuutta: millaisia vaikutuksia päätöksellä voi olla lapsen elämään?

Kuten johdannossa kerroin, lapsiperheiden arviointityöskentelyä sosiaalihuollossa ei ole tutkittu Suomessa paljoa. Kansainvälisellä tasolla tutkimusta kuitenkin on. Tutkimuksissa on korostettu työntekijän roolia, mutta myös asiakaslasten- ja perheiden toimintaa, lisäksi arvioinnin organisatorista ja yhteiskunnallista ympäristöä, sekä sitä raamittavia normeja. Työntekijään liittyviä tekijöitä ovat työntekijän osaaminen, käytettävissä olevat menetelmät ja arvot. Asiakkaisiin liittyviä tekijöitä ovat asiakkaan oma toiminta, ominaisuudet ja tilanne, jossa arviointia tehdään. Organisatorisia ja yhteisötasoisia tekijöitä ovat aika, resurssit, työn tekemisen toimintaympäristö, arvot ja yhteiskunnallinen tilanne laajemmin, kuten palvelujärjestelmään ja lainsäädäntöön liittyvät tekijät, jotka vaikuttavat asiakkaisiin ja työntekijöihin monin tavoin. Kaikilla näillä on keskenään vuorovaikutteinen suhde. Asiakkaiden toiminta vaikuttaa työntekijän tekemään arviointiin, samoin kuin organisatorien resurssit. (Jaakola ym. 2024, 95.)

Sosiaalityöntekijä joutuu aina avaamaan ratkaisunsa perusteet ja Lamponen (2022) esittelee väitöskirjassaan sosiaalityöntekijöiden tuottamia perusteita päätöksenteon taustalla. Kiirettä koskeva tieto liittyy tilanteen välitöntä reagointia vaativaan toimintaan, jolloin lapsen arvioidaan olevan välittömässä vaarassa. Jaettu ja kiistattomana pidetty tieto on Lamposen luokittelussa eri viranomaistahoilta tullut tieto, jota ei ole tarpeen kyseenalaistaa. Faktat ovat niitä tietoja, jotka ovat yksiselitteisiä ja toimivat päätöksen perustana. Tällaista voi olla esimerkiksi asiakirjoissa oleva tieto, mistä voidaan saada käsitys lapsen menneisyydestä. Sosiaalityöntekijät käyttävät arvioinnissa myös intuitiivista tietoa, joihin sosiaalityöntekijän henkilökohtainen kokemus ja tulkinta vaikuttavat. Tällainen tieto on luonteeltaan sellaista, että sen käyttäminen on riippuvaista myös sosiaalityöntekijän henkilökohtaisista käsityksistä. Selkeitä ja välttämättömiä tietoja ovat esimerkiksi henkilötiedot. Sosiaalityöntekijät ovat tuottaneet, miten lapsen antama tieto on merkittävä päätöksenteon kannalta, mutta aina lasta ei ole kiireellisissä tilanteissa mahdollista tavata. Kiireelliset tilanteet saattavatkin aiheuttaa tilanteen, joissa lasta tavataan vasta päätöksen toimeenpanon jälkeen. Lamposen tutkimus päätöksenteon perusteista osoittaa, että sosi-

aalityöntekijät saattavat käyttää päätöksensä perusteena myös epävarmaa tietoa, jonka todenperäisyyttä voi olla mahdotonta tarkastaa. Tällaisen tiedon käyttämisen on sosiaalityöntekijät ovat kokeneet tuovan epävarmuutta päätöksentekoon. (Lamponen 2022, 108-115.)

Lasten ja perheiden kanssa tehtävä arviointi rakentuu siis tiedoista, jota lapsen hyvinvoinnista, kasvusta ja kehityksestä kerätään. Sosiaalityöntekijän tehtäväkenttää on muodostaa lapsen terveyttä ja kehitystä vaarantavista tekijöistä käsitys arvioinnin ratkaisua varten. Tätä tarkoitusta varten sosiaalityöntekijällä on oltava tietoa lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyen. Hyvinkin mielenkiintoisena katvealueena näyttäytyy tässä valossa Jaakolan ym. (2024, 108) huomio siitä, ettei suomalaisessa lapsiperhesosiaalityössä tai lastensuojelussa käytettävästä lapsen kasvun ja kehityksen arvioinnin perusteista ole paljoa tietoa.

Paynen (2020, 19) mukaan arvioinnilla on sosiaalityössä kaksi käyttötarkoitusta. Ensinnäkin tilanteessa täytyy rakentaa tietoa ja oikeutusta sosiaalityön toiminnalle. Toiseksi tietoa tarvitaan, jotta voidaan tehdä päätös mahdollisuudesta myöntää sosiaalityön palvelua. (Payne 2020, 21) Arvioinnissa tulee kerätä tilanteen kannalta relevanttia tietoa, ei udella asioita, joilla ei ole tilanteen kannalta merkitystä. (mt. 22.) Sosiaalihuoltolaki (36 §) edellyttää tekemään arvioinnin ”asiakkaan elämäntilanteen edellyttämässä laajuudessa hänen omaisensa ja läheisensä sekä muiden toimijoiden kanssa”. Arvioinnista seuraa aina jotakin, joko pääsy palveluihin tai niiden epääminen. Sen seuraukset voivat vaikuttaa ratkaisevasti lapsen ja perheen elämään. Asiakkaiden ja työntekijöiden välinen suhde on arvioinnin yhteydessä epätasa-arvoinen. Työntekijät tekevät palvelutarpeen arviointia yhdessä lasten ja perheiden kanssa, mutta tuen tarvetta arvioitaessa sosiaalityöntekijöillä on enemmän valtaa, kuin asiakkailla. (Jaakola ym. 2024, 93 & 95.)

Sosiaalihuoltolain (36 §) mukaan palvelutarpeen arviointi on toteutettava tarvittaessa yhdessä muiden toimijoiden kanssa. Myös lastensuojelutarpeen selvityksessä (LSL 26 §) viitataan monialaisen yhteistyön merkitykseen. Sosiaalihuoltolaki (41 §) määrittelee sitä tarkemmin. Arvioinnin ja päätösten tekemisen tukena on käytettävä tilanteesta riippuen riittävästi asiantuntemusta ja osaamista. Se voi tarkoittaa sosiaalitoimen lisäksi muiden viranomaisten palveluita tai tukitoimia. Laki velvoittaa muita viranomaistahoja osallistumaan palvelutarpeen arvioinnin tekemiseen, jos sosiaalityöntekijä pyytää sitä.

Palvelutarpeen arvioinnin sijoittuminen palvelujärjestelmässä vaihtelee hyvinvointialueittain. Tällä on vaikutusta siihen, vaihtuvatko työntekijät asiakkuuksien edetessä palveluihin. Palvelurakenteita tutkaillessani kävin läpi eri hyvinvointialueiden kotisivuja. Esimerkiksi Helsingin kaupungin, Vantaan ja Keravan hyvinvointialue ja Keski-Uudenmaan hyvinvointialue kertovat kotisivuillaan palvelutarpeen arvioinnin olevan korkeintaan kolmen kuukauden mittainen jakso, jossa selvitetään sosiaalihuoltolain ja tarvittaessa lastensuojelulain mukaiset palvelut. Sen sijaan Länsi-Uudellamaalla sosiaalihuoltolain ja lastensuojelulain mukaiset palvelut on eritelty arviointivaiheesta lähtien. Myös siinä on vaihtelevuutta, jatkaako arvioinnin tehnyt työntekijä perheen kanssa palvelutarpeen arvioinnin seurauksena tarjotun tukimuodon yhteydessä vastuusosiaalityöntekijänä. Palvelut voivat olla joko eriteltyjä tai yhdenmukaisia. (Keski-Uudenmaan hyvinvointialue, n.d; Vantaan ja Keravan hyvinvointialue n.d; Helsingin kaupunki n.d.; Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue n.d.)

2.2 Lasten ja nuorten ääni palvelutarpeen arvioinnissa

Olen kiinnostunut tässä pro gradussani nimenomaisesti siitä, millaisia luottamukseen liittyviä käsityksiä nuorten arviointityöskentelyä koskevista haastatteluista on löydettävissä suhteessa sosiaalityöntekijään, perheeseen ja instituutioon ja organisaatioon. Lasten kuuleminen heitä koskevissa asioissa on kirjattu YK:n lastenoikeuksien sopimuksen 12. artiklaan. Sen mukaan lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti ja lapselle on annettava mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimituksissa. Sopimuksen 13. artikla täydentää tätä ja oikeuttaa lapsen ilmaisemaan näkemyksensä ja muodostamaan mielipiteensä asioista, sekä tuomaan nämä julki. Rajoituksena sille ovat kuitenkin turvallisuusuhan tai vahingon aiheuttaminen. Länsimaisessa kulttuurissa lapset nähdään usein suojelua tarvitsevinä ja vain vähäisesti valtaa omaavina kansalaisina, jotka ovat vahvasti riippuvaisia aikuisten toiminnasta. Woodmanin ym. (2018) mukaan lasten oikeuksien sopimus tuo tasapainoa lasten suojelun ja heidän oikeuksiensa välille.

Suomalaisessa lastensuojelulaissa ei ole määritelty, minkä ikäisenä lapsella on oikeus saada tietoa omasta asiastaan tai mahdollisuus ilmaista oma mielipide. Lainsäädäntö kuitenkin ohjaa (LSL 4 §) antamaan lapselle mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omassa asiassa. Sosiaalihuoltolain 32 § puolestaan ohjaa kiinnittämään sosiaalihuollon tarvetta arvioitaessa ja sosiaalihuoltoa toteutettaessa erityistä huomiota lapsen ja nuoren mielipiteisiin ja toivomuksiin. Ikä- ja kehitystaso huomioon ottaen lapselle on turvattava mahdollisuus saada tietoa itseään koskevassa asiassa ja kertoa toiveensa ja mielipiteensä siihen liittyen. Sellaista tietoa puolestaan ei saa antaa, joka olisi vastoin hänen etuaan tai vaarantaisi lapsen kehitystä. Lapsen mielipiteen selvittämisestä ei sosiaalihuoltolain mukaan saa aiheutua lapselle tarpeetonta haittaa, eikä hänen ja hänen läheistensä välisille suhteille. Lamposen (2022, 127) tutkimus osoittaa, että sosiaalityöntekijät pitävät lapselta kerättyä tietoa painoarvoltaan painavana ja suhtautuvat siihen vakavasti.

Tässä pro gradussa pyrin tuomaan tietoa kokemusasiantuntijoina toimivien lastensuojelutaustaisten nuorten näkökulmista arviointityöskentelyyn. Pyrkimyksenä on tavoittaa nuorten elämismaailma sellaisena, kuin he sen kokevat, kuitenkin sitoen se tieteelliseen ja teoreettiseen esiyymmärrykseen. Nuorten kokemuksellisen tiedon hyödyntäminen on tärkeä osatekijä entistä asiakaslähtöisempien ja vaikuttavampien palveluiden kehittämisen kannalta. (Westlund 2023, 229; Rissanen 2013, 18.) Asiakaslähtöinen näkökulma on osa nykyaikaisen sosiaalityön ymmärrystä. Asiakkaan osallisuus ja toimijuus nähdään merkityksellisenä ja asiakkaan rooli oman elämänsä asiantuntijana pyritään huomiomaan. Sosiaalityön tekemisen kannalta se merkitsee myös eettistä sitoutumista asiakkaan tuottaman tiedon esille tuomiseen. (Aarnio 2016, 291; Woodman ym 2018.)

Törrönen, Kalliola & Paaso (2023) ovat tutkineet alle 12-vuotiaiden lastensuojelun asiakkaina olevien suomalaisten lasten käsityksiä siitä, miksi lastensuojelun työntekijöiden on tärkeää tavata ja kuulla heitä. He toteavat näiden kohtaamisten antavan lapsille kokemuksia siitä, miten yhteiskunnassa oikeudenmukaisuus ja reiluus heidän kohdallaan toteutuu. (mt., 128.) Tämänhetkinen yhteiskunnallinen käsitys lapsista on lapsikeskeinen ja lapsen oikeudet tiedostava. Lapsuuden yhteiskunnallisella ymmärryksellä on ratkaiseva merkitys lapsi- ja perhepolitiikassa, lainsäädännössä sekä instituutioissa, joissa lasten kanssa työskennellään. Törrösen ja kumppaneiden (2023, 129) mukaan lastensuojelun kontekstissa on tärkeää tiedostaa, mihin lasten kuulemisella pyritään ja mitä se käytännössä tarkoittaa.

Lasten kuuleminen vaatii sosiaalityöntekijältä aikaa. Tutkimuksissa on todettu, että lapset tarvitsevat turvallisen ja luottamuksellisen suhteen luomiseen työntekijältä ymmärrystä, läsnäoloa, ammattitaitoa ja suunnitelmallista yhteistyötä. Lasten näkökulman sivuuttaminen voi olla kohtalokasta. Historiasta tiedetään tapauksia, joissa lapsi on ollut useiden palveluiden piirissä, mutta lopulta kuollut tukitoimista huolimatta kaltoinkohtelun tai pahoinpitelyn seurauksena. Näistä surullisista tapauksista on löytynyt joitain yhdenmukaisuuksia. Niitä tutkittaessa on huomattu, että yhteydenpito perheiden kanssa on ollut epäsystemaattista, sitä on ollut harvakseltaan ja se on keskittynyt vanhempiin lapsen henkilökohtaisen tapaamisen loistaessa poissaolollaan. (Törrönen ym. 2023, 131.)

Diaz ym. (2018, 369) ovat tutkineet huostaanotettujen lasten osallisuutta arviointityöskentelyssä Englannissa. He olivat kiinnostuneita tutkimuksessaan siitä, minkä verran lapset ja nuoret voivat osallistua ja vaikuttaa itse omaan elämäänsä heitä koskevissa arviointikokouksissa. Tutkimuksen yhteydessä haastatellut lapset kokivat arviointikokoukset turhauttavina ja stressaavina. He toivat esille heikon suhteen sosiaalityöntekijöihin hyödyttömyyden kokemuksen yhteydessä. Haastatteluissa nuoret tuottivat kuitenkin myös ymmärtävänsä sosiaalityöntekijöiden tekemien päätösten hallinnolliset rajoitteet ja työkuorman. Huomionarvoista oli, että nuoret saattoivat kokea, että arviointikeskusteluissa puhutaan heidän asioistaan, mutta ei heidän kanssaan. Diaz ja kumppanit (2018, 371) tuovatkin esille, että näennäinen nuorten osallisuus voi olla jopa vahingollista ja heikentää nuoren itseluottamusta ja vähentää osallisuuden kokemusta omaan elämään liittyvässä päätöksenteossa. Nuoret tuottivat palveluiden pirstaleisuuden ja sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuden heikentävän kuulluksi tulemisen kokemusta ja motivaatiota sitoutua arviointityöskentelyyn. Nuoret, jotka saivat toimia arviointikokouksissa vetäjän roolissa, kokivat niistä eniten hyötyä. Suuret moniammatilliset palaverit eivät nuorten itsensä mielestä näyttäneet heitä palvelevina. (mt., 380.)

3 Tutkimuksen teoreettinen viitekehys

3.1 Asiakkaan oikeus hyvään kohteluun

Asiakkaan kokemus palvelun laadusta sosiaalityössä perustuu Jokisen (2016, 138) mukaan vahvasti asiakkaan ja työntekijän väliseen suhteeseen. Kyseessä on yksilöllisestä näkökulmasta pitkälti asiakkaan kokemus siitä, millä tavalla hän kokee tulleensa sosiaalityöntekijän toimesta kohdatuksi. Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välinen suhde muotoutuu usein tilanteessa, jossa asiakas on avun tarpeessa. Suhdetta raamittavat myös monet muut tekijät, minkä vuoksi suhteen luottamuksellisuuden rakentaminen on erityisen tärkeää. Läsnä ovat asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välisen suhteen lisäksi yhteiskunnallinen ja institutionaalinen ulottuvuus. Asiakkaiden ja työntekijöiden välinen suhde on arvioinnin yhteydessä epätasa-arvoinen. Työntekijät tekevät palvelutarpeen arviointia yhdessä lasten ja perheiden kanssa, mutta tuen tarvetta arvioitaessa sosiaalityöntekijöillä on enemmän valtaa, kuin asiakkailla. (Jaakola ym. 2024, 95.)

Kohtaamisten laatuun otetaan kantaa lain tasolla. Laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000), eli asiakaslaissa todetaan, että asiakkaalla on oikeus saada laadukasta sosiaalihuoltoa ja hyvää ja syrjimätöntä kohtelua. Asiakkaan ihmisarvoa ei saa loukata ja hänen vakaumustaan ja yksityisyyttään tulee kunnioittaa. Sekä asiakaslaki (4 §, 5 §), että hallintolain (434/2000) hyvän hallinnon perusteet (2.luku) ohjaavat osaltaan toimimaan asiakasta kunnioittavasti ja antamaan riittävästi ja selkeästi tietoa asiakkaalle siten, että asiakas ymmärtää ammatillaisen käyttämää kieltä.

3.2 Luottamus käsitteenä

Tässä tutkielmassa olen kiinnostunut tarkastelemaan asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välisen luottamuksen rakentumiseen ja heikentymiseen vaikuttavia tekijöitä, mutta sen lisäksi myös luottamuksen merkitystä asiakkaan ja lähiyhteisön, sekä asiakkaan ja institution sekä organisaation välisissä suhteissa. Suhteita voidaan tarkastella erikseen, mutta samalla nämä kaikki kietoutuvat toisiinsa ja ovat läsnä sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välisessä vuorovaikutuksessa. Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välisen suhteen luottamuksellisuuden tarkastelu näyttäytyy pintapuolisena, ellei huomioon oteta muita vuorovaikutuksessa läsnä olevia tasoja. (Jokinen 2016, 138.)

Suomalaisessa hyvinvointiyhteiskunnassa sosiaalityöllä on oma paikkansa hallinnossa ja lainsäädännössä. Sosiaalityön tehtävä on tukea niitä heikossa asemassa olevia kansalaisia, jotka tarvitsevat selviytymiseensä tukea, eivätkä hyvinvointia ensisijaisesti tuottavat palvelut ja järjestelmät ole riittäviä tähän tarkoitukseen. Yhteiskunnallisena työnä sosiaalityö muotoutuu aikansa yhteiskunnalliseen tilaan ja muutoksiin. Poliittisten päätösten aatteelliset trendit ja taloudelliset seuraukset näkyvät käytännön sosiaalityössä. Jokisen (2016, 139) mukaan 1990-luvun laman jälkeen alkanut uusliberalistinen taloutta ja yksilön vastuuta korostava diskurssi on edelleen voimissaan. Yhteiskunnan apua selviämiseen tarvitsevat ihmiset nähdään uusliberalistisen keskustelun valossa usein ongelmallisina. Näissä keskusteluissa sosiaalityön yhtenä keskeisimmistä tehtävistä nähdään näiden avun tarpeessa olevien ihmisten aktivointi ja tukeminen. Taloudellisen näkökulman vahvistuksessa sosiaalityöhön kohdistuu yhä enemmän tehokkuuden ja vaikuttavuuden vaateita. Sosiaalityön arvomaailman ja ammatillisten tavoitteiden kannalta näkökulman hallitsevuus ei ole ongelmatonta. (Jokinen 2016, 140.)

Sosiaalityöntekijä suhde asiakkaaseen on institutionaalinen. Sosiaalityöntekijä on tilanteessa organisaationsa edustaja ja toimii organisaation käytäntöjen ja ohjeiden mukaan. Asiakkaalla on suhteessa oikeuksia ja velvollisuuksia, jotka sosiaalityöntekijän täytyy huomioida. Oikeuksia ovat mm. erilaiset palvelut ja sosiaali-etuudet, velvollisuuksia taas esimerkiksi erilaisten tositteitten toimittaminen ja ohjeiden noudattaminen. Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän suhteeseen vaikuttaa vahvasti se, millaisesta organisaatiosta kulloinkin on kyse. Sosiaalityön luonteen vuoksi asiakkuuksia värittää usein ongelmakeskeisyys. Sosiaalityöntekijä kerää asiakkaasta tietoa valikoiden. Etenkin ongelmiin keskittyvissä instituutioissa, kuten lastensuojelun tarvetta selvitettäessä, tietoa kerätään pitkälti ongelmanäkökulmasta. (Jokinen 2016, 141.)

Institutionaalinen näkökulma pitää sisällään myös vallan käsitteen. Sosiaalityöntekijä päättää lopulta, saako asiakas palveluita vai evätäänkö ne. (Jokinen 2016, 141.) Palvelutarpeen arvioinnin kontekstissa täytyy muistaa, että arvioinnin tekemisellä on aina seurauksia (Jaakola ym 2024, 94). Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välisessä suhteessa sosiaalityöntekijällä on valtaa tehdä vahvojakin interventioita, joilla voi olla isoja seurauksia asiakkaan elämässä. (Jokinen 2016, 141). Suomalaisten luottamus lastensuojelua kohtaan on kuitenkin kansainvälisessä vertailussa kasvanut viimeisten vuosien aikana. Näissä vertailussa suomalainen lastensuojelun instituutio kuvataan lapsikeskeiseksi. Väestötason

luottamuksesta huolimatta lastensuojelullisissa asiakastilanteissa vanhempien on todettu kokevan usein voimattomuutta, stressiä ja leimautumista. Näihin kuormitustekijöihin on liitetty epätasapainoinen valtasuhde ammattilaisten kanssa. (Isola ym. 2022, 2.)

Ammattilaisen ja asiakkaan välisessä vuorovaikutuksessa asetelman epätasa-arvoisuus tulee vallan lisäksi esille myös tietoon liittyvissä asioissa. Asiakas tulee tapaamiselle oman ainutkertaisen elämänsä ja tilanteensa kanssa, sosiaalityöntekijälle työ on arkea. Sosiaalityöntekijä jakaa asiakkaalle tietoa, joka voi olla hänelle uutta. Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välisen vuorovaikutussuhteen muodostumisen kannalta on tärkeää huomioida, että tämä vaikuttaa tilanteesta rakentuvaan ymmärrykseen molempien osalta. (Jokinen 2016, 142.)

Luottamus vuorovaikutussuhteissa vaikuttaa ihmisen käyttäytymiseen. Hyvä luottamussuhde synnyttää halun toimia rehellisesti ja nähdä vaivaa toisen eteen. Sen sijaan luottamuksen puute aiheuttaa pelkoa petetyksi tulemisesta ja saa ihmisen puolustautumaan, suojautumaan tai hyökkäämään. Luottamus synnyttää vastavuoroisuutta. Samalla voidaan käänteisesti todeta, että vastavuoroisuuden puuttuminen vähentää toisen arvostusta ja hyväksymistä. Se voi saada aikaan myös pelkoa ja vihamielisyyttä. Luottamuksen rakentuminen ei synny pelkkien sanojen seurauksena, sen lisäksi tarvitaan aikaa ja tekoja. (Törrönen 2016, 11,12; Jokinen 2016, 143.) Ihmisten välisen suhteen kestäminen edellyttää kuitenkin, että kaikki osapuolet pitävät kiinni yhteisistä periaatteista vuorovaikutuksessa kiinni. (Törrönen 2016.) Sosiaaliset suhteet, joissa on vahvaa ja jatkuvaa vuorovaikutusta, ylläpitävät yksilöiden välistä yhteenkuuluvuuden tunnetta ja luottamusta (Ruuskanen 2015).

Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välisen suhteen paikantuminen palvelujärjestelmässä vaikuttaa luottamuksen rakentumiseen. Asiakkaalla voi olla menneisyydestä aiempaa kokemusta palvelusta, mikä vaikuttaa suhteen syntymiseen. Osa luottamuksen rakentamista onkin, että sosiaalityöntekijä ottaa tällaiset seikat huomioon ja haluaa ymmärtää asiakkaan roolin ja siihen vaikuttavat tekijät. Menneisyys on läsnä vuorovaikutuksessa ja se on voinut sisältää haavoittavia kokemuksia leimatuksi tulemisesta, vastavuoroisuuden puutteesta ja ulkopuolelle jäämisestä. Luottamuksen edellytys on, ettei asiakasta määritellä vain hänen ongelmiansa kautta. (Jokinen 2016, 143.) Luottamusta tarkasteltaessa voidaan havaita, että sekä henkilöihin, että instituutioihin liittyvä luottamus kohdistuu

tulevaisuuteen ja sen ennustettavuuteen (Ilmonen 2000, 35). Luottamuksen synnyttämisen vaatii Ilmosen (2000, 36) mukaan olosuhteet, joissa sekä pakko, että väkivalta on poissuljettu. Palvelutarpeen arvioinnin näkökulmasta Ilmosen näkemys aiheuttaa haasteen. Arviointityöskentely ei aina ole valinta, vaan sen tarve voi syntyä esimerkiksi lastensuojeluilmoituksen kriteerien täytyessä ilman asiakkaan suostumusta.

Jylhä, Valkama, Raitanen ja Tiainen (2025) käsittelevät tuoreessa tutkimuksessaan ikäihmisten luottamusta yhteiskuntaan ja palveluihin. Viiteryhmä poikkeaa vahvasti omastani, mutta teema on yhteinen. Jylhä ja kumppanit nimeävät luottamuksen demokratian perustaksi, jolla koko hyvinvointiyhteiskunnan järjestelmä seisoo ja sen toiminta oikeutetaan. Luottamuksella on heidän mukaansa (mt., 45) tutkitusti merkitystä myös ihmisen hyvinvoinnille ja terveydelle. Toisiin ihmisiin, yhteiskuntaan ja instituutioihin luottavien ihmisten keskuudessa korkeakoulutettujen ja hyvin toimeentulevien ihmisten määrä korostuu.

Luottamuksen käsitettä tarkasteltaessa kirjallisuudesta nousi vastavuoroisuuden käsite. Luottamus ja vastavuoroisuus ovatkin vahvasti kytköksissä toisiinsa. Jokisen (2016, 143) mukaan luottamuksellinen ja asiakkaan osallisuutta lisäävä auttamissuhde voi aidosti toteutua vain silloin, kun suhde on vastavuoroinen ja molemmat osapuolet kunnioittavat toisiaan. Törrönen (2016) kuvaa käänteisesti, miten vastavuorottomuudella voidaan tarkoittaa sitä, miten yksilö jää sosiaalisen yhteisön ulkopuolelle. Esimerkiksi mielenterveysongelmat tai pitkäaikaistyöttömyys aiheuttavat sosiaalisen sivuuttamisen tunnetta ja voivat etäännyttää yksilöä ympäröivästä yhteisöstä. Tätä luottamuksen edellytystä tarkastelen näin ollen myös analysoitavassa aineistossa.

3.3 Sosiaalinen pääoma käsitteenä

Perehtyessäni yhteiskunnallisista aiheista tehtyihin tutkimuksiin, jotka käsittelevät luottamusta, sosiaalisen pääoman käsite toistui jatkuvasti. Teemoihin tutustuessani hämmennystä aiheutti se, rakentaako luottamus siis sosiaalisen pääoman, vai rakentaako sosiaalinen pääoma luottamusta. Tähän perehtyessäni huomasin, että käsitettä käytetään sekä li-

mittäin, rinnakkain, että toisiaan vastaavina. Keskinen & Teräs (2008, 12) toteavat kuitenkin, että käsitteet on tärkeää erottaa toisistaan. He määrittelevät käsitteet siten, että luottamus näyttäytyy yhtenä sosiaalisen pääoman avulla saatavista tuloksista. Määritelmät ovat parhaimmillaankin osittaisia ja ohjaavat ymmärtämään sosiaalista pääomaa jostain tietystä näkökulmasta (Korkiamäki 2013, 29).

Tämän epämääräisenäkin pidetyn käsitteen sanoittaminen ja merkitys yhteiskunnallista tutkimusta koskevassa keskustelussa on kuitenkin perusteltua. Tuomisen ja Tikkasen (2023, 1420) mukaan sosiaalinen pääoma on voimavara, joka tuottaa yksilölle ja yhteisölle monenlaista hyötyä, kuten koulumenestystä, hyvinvointia ja parempaa terveyttä. Käsitteen hahmottamiseen liittyvä epämääräisyys tunnistetaan hyvin siitä käydyissä keskusteluissa. Kääriäisen ja kumppaneiden (2005, 29) sekä Kajanojan (1998, 38) mukaan sosiaalisen pääoman käsitettä on määritelty eri tavoin, mutta käsite on edelleen epäyhtenäinen ja laaja. Myös Ellonen & Korkiamäki (2005, 414) toteavat käsitteen saaneen kritiikkiä laaja-alaisuudestaan, jonka vuoksi käsite näyttyy toisinaan mitään sanomattomana. Kajanojan (1998, 38) mukaan sosiaalisen pääoman käsitteen epämääräisyys muodostuu osittain siitä, että luottamus ja sosiaalinen pääoma kytketään niin tiiviisti yhteen. Sosiaalisen pääoman käsitettä koskeva kritiikki on tärkeää tiedostaa tässä tutkielmassani, jossa sitä koskeva teoriatieto ohjaa lähestymistäni analysoitavaan aineistoon. Korkiamäki (2013, 29) huomauttaa, että sosiaalisen pääoman käsite on aina sidoksissa sen ajalliseen, paikalliseen ja kulttuuriseen ympäristöön.

Ruuskanen mukaan (2015) sosiaalisen pääoman käsitettä käytetään yksilön ja yhteisön muodostamista verkostoista, sekä niissä muodostuvista normeista ja luottamuksesta, joilla on näissä verkostoissa toimivien ihmisten voimavaroja hyödyntävä vaikutus. Jylhä ja kumppanit (2025) kuvaavat sosiaalisen pääoman muodostuvan luottamuksesta, vuorovaikutusverkostoista ja vastavuoroisuudesta. Olen tässä tutkielmassa kiinnostunut asiakkaiden luottamuksesta ja sen rakentumisesta suhteessa omaan perheeseen ja yhteisöön, sosiaalityöntekijään, sekä laajemmin instituutioihin ja organisaatioon. Lyhyesti sanoen siis luottamuksen rakentuminen erilaisissa vuorovaikutussuhteissa ja verkostoissa arviointityöskentelyn aikana on näkökulma, jota pyrin syvällisesti avaamaan. Tämän kiinnostuksen kautta sosiaalisen pääoman käsite on vahvistunut teoreettisena näkökulmana tut-

kittavaan aineistoon. Sosiaalisen pääoman ymmärtäminen edellä mainitulla tavalla voidaan nähdä resurssina, joka tehostaa yksilöiden tavoitteiden toteutumista ja yhteisöjen hyvinvointia.

Eurooppalaisena suunnannäyttäjänä sosiaalisen pääoman käsitteelle on toiminut ranskalainen sosiologi ja antropologi Pierre Bourdieu. Hän otti sosiaalisen pääoman käsitteen käyttöön 1970-luvulla tarkastellessaan yksilöiden ja ryhmien sijoittumista ja kilpailua yhteiskunnan sosiaalisilla kentillä. (Ruuskanen 2015.) Bourdieu laajensi teoriassaan taloudelliseen keskusteluun vahvasti liitetyn pääoman käsitteen näkökulmaa sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman käsitteisiin. (Moore 2014, 101.) Bourdieun mukaan sosiaalinen pääoma on yksi tärkeä tekijä yhteiskunnan luokkarakenteen muodostumisessa. (Ruuskanen 2015.) Taloudellinen, kulttuurinen ja sosiaalinen pääoma määrittävät osaltaan yksilön yhteiskunnallista asemaa. Bourdieu myös esitti, että yksilön käyttäytymistä ohjaa hänen hierarkkinen asemansa yhteiskunnassa. Tämä asema rakentuu jo lapsuudessa omaksutun habituksen kautta. Habituksella viitataan yksilön sosiaaliseen olemukseen, eli miltä hän näyttää ja miten hän tässä hierarkiassa sijoittuu. (Tuominen & Tikkanen 2023, 1421.)

Kajanojan (1998, 37) mukaan pääoman käsite itsessään viittaa tuottavuuteen. Myös sosiaalisen pääoman näkökulmana ovat talouden tehokkuus ja yhteiskunnallinen tuottavuus. Jotta käsitteen käyttö on perusteltua, myös sosiaalisella pääomalla täytyy olla seurauksia, eli tuottoa (mt., 40; Ruuskanen 2015). Perinteisen taloustieteen pääoman näkökulman laajeneminen on ollut tarpeen, sillä talousteorian avulla ei ole kattavasti kyetty selittämään yksilöiden, yritysten tai kansantalouksien menestyksen eroja. Sosiaalisten tekijöiden huomioiminen on syntynyt tarpeesta täydentää tätä tiedon puutetta. (Ruuskanen 2015,.) Bourdieun esittämä huomio on, että kaikilla pääoman alueilla valta ja eriarvoisuus ovat läsnä. (Moore 2014, 104).

Amerikkalainen sosiologi James Coleman jakaa pääoman käsitteen taloudelliseen pääomaan, sosiaaliseen pääomaan ja inhimilliseen pääomaan. Sosiaalisen pääoman käsite kuvaa vuorovaikutussuhteita sekä perheiden ja lähiyhteisöjen sisällä, että laajemmin yhteiskunnan toimijoiden välillä. Coleman korosti sosiaalisten verkostojen rakenteiden merkitystä yksilöiden valinnoille sekä luottamuksen säilymiselle. (Kajanoja 1998, 37; Ruuskanen 2015.) Tuominen ja Tikkanen (2021, 1421) kirjoittavat, että Colemanin teorian

mukaan sosiaalinen pääoma ei ole yksilöiden ominaisuus, vaan sen muodostavat sosiaaliset rakenteet. Sosiaaliset rakenteet ilmenevät normeina, sanktioina, velvoitteina, odotuksina, luottamuksena ja tiedon kulkuna. Sosiaalisten rakenteiden tiiviys lisää sosiaalista pääomaa, jolla on vaikutusta yhteisten tavoitteiden saavuttamisen kannalta.

Myös Coleman näkee sosiaalisen pääoman yhteydessä tärkeänä, että pääomalla on tuottoa. Sosiaalisen pääoman kehyksessä sillä voidaan tarkastella olemassa olevia sosiaalisia rakenteita, jotka pääoman tavoin toimivat tuottavasti. Yrityksissä sosiaalista pääomaa voitaisiin teorian mukaan pitää varallisuutena, joka auttaa voimavarojen hankkimisessa ja vie kohti asetettuja tavoitteita. (Ruuskanen 2015.)

Sosiaalisten suhteiden merkitys yksilön tai yhteisön hyvinvointia lisäävänä voimavarana nousee yhä useammin esille yhteiskunnallisissa keskusteluissa (Ruuskanen 2015). Törrösen (2016, 43) mukaan sosiaalinen pääoma on yhteiskunnallista sitoutumista ja yhteenkuuluvuuden tunnetta kuvaava käsite. Sosiaalisella pääomalla on merkitystä eri toimijoiden välisten suhteiden rakentumisessa. Sosiaalinen pääoma kiinnittää huomion yhteiskunnan toimintasääntöihin, niitä välittäviin verkostoihin ja luottamuksesta, joka kohdistuu niihin. Toimiva yhteiskunta, sosiaalinen koheesio ja elinvoimainen kulttuuri ovat merkkejä vahvasta sosiaalisesta pääomasta. (Törrönen 2016, 43; Kajanoja 1998, 36, 37.)

Korkiamäki (2013, 17) kuvaa nuorten sosiaalista pääomaa käsittelevässä väitöskirjassaan sosiaalisen pääoman muodostuvan ihmisten välisessä kanssakäymisessä. Pääoman tuotto näkyy näiden suhteiden avulla syntyvänä hyvinvointina. Tällainen sosiaalista pääomaa lisäävä kanssakäyminen muiden ihmisten kanssa auttaa yksilöä saavuttamaan asioita, joiden aikaan saaminen olisi yksin hyvin vaikeaa tai mahdotonta. Korkiamäki listaa sosiaalisen pääoman sisältävän verkostojen ja luottamuksen lisäksi sosiaalisen tuen, normit ja kontrollin.

Jos sosiaalinen pääoma on heikkoa, yksimielisyyden tavoittaminen toimijoiden kesken on vaikeaa. Käänteisesti siis vahva sosiaalinen pääoma lisää toimijoiden välistä yksimielisyyden tavoittelua ja luottamusta. Tämän vuoksi on tärkeää ymmärtää, mitä sosiaalisen pääoman käsitteellä tarkoitetaan, kun tavoitteena on ymmärtää luottamuksen merkitystä sosiaalityön kontekstissa. Ajankohtaisena puheenaiheena julkisessa keskustelussa käydään keskustelua vaikuttavuudesta ja näyttöön perustuvasta sosiaalityöstä. 2000-luvun

yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa sosiaalisten suhteiden taloudellisten vaikutusten tutkiminen on ollut yksi keskeisimmistä tutkimuskohteista (Ruuskanen 2015). Sosiaalisen pääoman näkökulmalla voi olla tähän keskusteluun annettavaa, sillä parhaimmillaan vahva sosiaalinen pääoma auttaa luomaan vahvoja suhteita, joilla on vaikutusta yhteiskunnan toiminnan vahvistumiselle, ihmisten onnellisuuden tunteelle ja terveydelle. (Törrönen 2016, 43) Luottamus on yksi keskeinen sosiaalisen pääoman elementti (Ilmonen 2000, 9).

Bourdieun ja Colemanin rinnalla kolmantena sosiaalisen pääoman keskeisenä teoreetikona on toiminut amerikkalainen politiikan tutkija Robert Putnam. Putnam määrittelee käsitettä siten, että sosiaalinen pääoma voidaan ymmärtää henkilöiden välisinä suhteina ja sosiaalisina verkostoina, sekä näissä suhteissa rakentuvana vastavuoroisuutena ja sosiaalisena luottamuksena. Yleensä sosiaalisen pääoman käsitteellä tarkoitetaan niitä voimavaroja, jotka syntyvät perheen, ystävien, yhteisön ja tukiverkoston kautta. (Van Aerschot & Salminen 2018, 250; Tuominen & Tikkanen 2021, 1421.) Sosiaalinen pääoma vahvistaa yksilöiden ja yhteisöjen välisiä suhteita. Toistuva vuorovaikutus vahvistaa luottamusta ja kannustaa auttamiseen omassa lähipiirissä. Avun saaminen lisää moraalista velvollisuudentuntoa vastapalvelukseen, mikä on omiaan lisäämään ihmisten välistä luottamusta. (Törrönen 2016, 43; Tuominen & Tikkanen 2021, 1421.)

Putnam on määritelmässään kiinnostunut makrotason yhteiskunnallisista ilmiöistä. Putnam on tutkinut yhdistystoiminnan ja kansalaisaktiivisuutta sosiaalisen pääoman lisäjinä. Näissä sosiaalisissa verkostoissa syntyvä pääoma lisää luottamusta ja vastavuoroisuutta, jotka levitessään lisäävät yhteiskunnan kehitystä ja hyvinvointia. (Korkiamäki 2012, 33, 34). Putnamin sosiaalisen pääoman käsitteistön mukaan sosiaalinen pääoma voidaan jakaa eri tasoille. Se on yksilön, yhteisön tai yhteiskunnan käytössä oleva voimavara, joka muodostuu sosiaalisista verkostoista, toimijoiden keskinäisestä luottamuksesta ja vastavuoroisuuden normeista. (Kaunismaa 2000, 119). Putnamin mukaan sosiaalinen pääoma määrittää demokratian, hyvän hallinnon ja taloudellisen toimintakyvyn alueellisia eroja. (Ruuskanen 2015.)

Pohjoismaisissa yhteiskunnissa sosiaalisen pääoman voidaan ajatella syntyvän myös hyvinvointiyhteiskunnan järjestelmistä. Kattavat ja edulliset julkiset palvelut lisäävät luot-

tamusta yksilöiden ja yhteiskunnallisten instituutioiden välille ja lisäävät sitä kautta sosiaalista pääomaa. Tästä käytetään sosiaalisen pääoman teorian yhteydessä käsitettä yhteyksiä luova sosiaalinen pääoma. Yhteyksiä luova sosiaalinen pääoma voi tukea palveluiden piiriin pääsemistä ja avun saantia. (Van Aerschot & Salminen 2018, 250.) Sosiaalinen pääoma voidaan Putnamin teoriaa mukaillen jakaa oman sosiaalisen lähipiirin sisäisiin suhteisiin, tai erilaisiin ryhmiin ja yhteisöihin ulottuviin suhteisiin. Oman viiteryhmän suhteet auttavat jokapäiväisessä elämässä selviämässä ja tuen saamisessa, ryhmiin ja yhteisöihin ulottuvien suhteiden voidaan nähdä vievän elämässä eteenpäin. Luonteeltaan suhteet voivat olla kiinnostavia tai siltoja rakentavia. (Van Aerschot & Salminen 2018, 250, 251.)

Yhteen sitova sosiaalinen pääoma tarkoittaa Ruuskasen (2015) mukaan ”yhteisen identiteetin ja kulttuurista yhteenkuuluvuutta tuntevien ihmisten välisiä ryhmän sisäisiä siteitä”. Tällaisen yhteisön sisällä sen jäsenet voivat tarjota toisilleen sosiaalista tukea ja keinoja. Yhteen sitovan sosiaalisen pääoman kääntöpuoli on, että se voi sulkea jäsenet muiden verkostojen ulkopuolelle. Silloittava sosiaalinen pääoma tarkoittaa puolestaan ryhmän ulkopuolelle luotavia yhteyksiä, joiden avulla tiedonkulkua ryhmien välillä vahvistetaan ja jotka auttavat pääsemään ryhmän ulkopuolisiin voimavaroihin kiinni. (Ruuskanen 2015)

Sosiaalisen pääoman teoreetikot ovat olleet yksimielisiä siitä, ettei sosiaalinen pääoma jakaudu yhteiskunnassa tasaisesti (Jylhä ym. 2025, 46; Tuominen & Tikkanen 2021, 1421). Tätä tukevat myös empiiriset tutkimukset, joiden mukaan sosioekonominen asema vaikuttaa sosiaaliseen pääomaan. Korkeakoulutus, korkea ammattiasema ja ylempi tulotaso ovat usein yhteyksissä lisääntyneenä luottamuksena poliittisiin instituutioihin ja toisiin ihmisiin. Sosioekonominen asema itsessään on kansainvälisten tutkimusten valossa merkittävä tekijä ihmisten hyvinvoinnin kannalta kaikissa ikävaiheissa. Sillä on todettu olevan yhteyksiä kroonisiin sairauksiin ja jopa yksilön elämän pituuteen. (Jylhä ym. 2025, 46, 47.)

3.4 Sosiaalinen pääoma ja lasten ja nuorten hyvinvointi

Sosiaalisen vuorovaikutuksen oppiminen tapahtuu sosiaalisen oppimisen teorian mukaan jo varhain lapsuudessa. Tällaisesta oppimisesta voidaan käyttää käsitettä sosialisatio. Sosiaalisen vuorovaikutuksen oppimisympäristönä keskiössä on perhe, jossa lapsi kasvaa. Perheen lisäksi oppimista tapahtuu myös suhteissa lähiyhteisöön ja naapurustoon. Arvot, verkostot ja esimerkit välittyvät lapsille heidän vanhempiensa kautta. Tikkanen ja Tuomien (2021) ovat tutkineet sosiaalisen pääoman periytymistä vanhemmilta lapsille. Tutkimuksessaan he käsittävät sosiaalisen pääoman Putnamin teoriaa mukailleen kokonaisvaltaisena suhtautumistapana muihin ihmisiin. Tutkimuksen tulosten (2021; 1422, 1430) mukaan vanhempien sosiaalisella osallistumisella on todettu olevan yhteydessä nuorten sosiaaliseen pääomaan. Lapset havainnoivat vanhempiensa käyttäytymistä. Näillä havainnoilla voi olla vaikutusta lasten omiin vuorovaikutustaitoihin ja odotuksiin sosiaalisesta osallistumisesta.

Sosiaalista pääomaa määriteltäessä käsitettä on tarkasteltu hyvin aikuiskeskeisesti. Lasten ja nuorten näkökulma on jäänyt vähäiseksi. Vahvimmin käsitteen määrittelyssä lapset ja nuoret otti huomioon amerikkalainen sosiologi James Coleman. Coleman piti sosiaalista pääomaa lapsen terveen kehityksen ja inhimillisen pääoman muodostumisen edellytyksinä. Sosiaalisen pääoman teorian käyttämistä lasten ja nuorten kokemuksia tutkittaessa voidaan pitää perusteltuna myös Bourdieun ja Putnamin teorioiden mukaan. Putnamin mukaan sosiaalinen pääoma vaikuttaa lasten ja nuorten käyttäytymiseen ja on yksi onnellisuuden osatekijä. Bourdieu näkee sosiaalisen pääoman lapsen sosiaalisen kehityksen resurssina. (Ellonen & Korkiamäki 2005, 414.)

Putnam (2000, 310-312) esittää, että ainoastaan aikuiset luovat sosiaalista pääomaa, nuoret reagoivat siihen tai sen puutteeseen aikuisten luomissa puitteissa. Putnam pitää sosiaalista pääomaa arvokkaana resurssina yksilön yhteiskunnallisesta asemasta riippumatta, mutta näkee vähäisen sosiaalisen pääoman perheissä elävien lasten hyötyvän eniten sen lisääntymisestä (Tuominen & Tikkanen 2021). Niiden perheiden lapset ja nuoret, joissa on läheisiä sosiaalisia suhteita, saavuttavat tavoitteitaan ja hyvinvointia keskimääräisesti paremmin, kuin sellaisten perheiden, joissa näin ei ole. Nuorten identiteetin ja luottamuksen ajatellaan siis sosiaalisen pääoman teorian mukaan muotoutuvan lähiyhteisössä, ei

muodollisten organisaatioiden tai instituutioiden vuorovaikutuksessa. (Van Aerschot & Salminen 2018, 250.)

Välillisesti kuitenkin lähiyhteisön tuottama luottamus instituutiota ja sosiaalityötä kohtaan tai sen puute on väistämättä läsnä sosiaalityöntekijän ja nuoren välisessä vuorovaikutuksessa. Kritiikkinä Putnamin näkemykselle siitä, etteivät lapset ja nuoret itse luo sosiaalista pääomaa, Van Aerschot ja Salminen (2018, 260) tuovat kuitenkin nuoria ja asuinalueilla syntyvää sosiaalista pääomaa käsittelevässä artikkelissaan esille, miten nuorten voidaan tunnistaa luovan tai pyrkivän luomaan omaa sosiaalista pääomaa sen sijaan, että nuoret olisivat vain aikuisten rakentaman sosiaalisen pääoman varassa. Ellonen ja Korhiamäki (2005, 416) tosin toteavat, että lasten ja nuorten kohdalla luottamuksen käsite ulottuu pääasiassa läheisiin sosiaalisiin suhteisiin. Tässä gradussa käsitellään kuitenkin lastensuojelun asiakkuudessa olleiden nuorten luottamusta, mikä tarkoittaa sitä, että heidän arjessaan ja elämässään myös institutionaalisella toimijalla on ollut merkitystä.

Perhesuhteiden merkitys osana hyvinvoinnin ymmärrystä on nykyisin keskeinen. Niissä esiintyviä tunteita, kuten läheisyys, luottamus, osallisuus ja turvallisuus, pidetään tärkeinä hyvän elämän rakennusosina. Jokinen ym. (2013) toteavat, että perhe on useimmille meistä tärkeä sosiaalinen ryhmä. Perheet ovat kuitenkin nykyisin hyvin moninaisia ja muuttuvia. Joka tapauksessa, ne ovat yleisesti lasten tärkein kasvuympäristö.

Yleisesti voidaan siis ajatella, että vahva sosiaalinen pääoma on hyödyllistä perheen lapsille. Sosiaalisen pääoman merkitys lasten hyvinvoinnille korostuu silloin, kun esimerkiksi taloudellista tai koulutuksellista pääomaa ei ole tai se on heikkoa. Tiiviit ja kannattelevat sosiaaliset verkostot vaikuttavat tutkimusten mukaan myönteisesti lasten kehitykseen ja menestymiseen elämässä. Toisaalta liian tiiviit suhteet saattavat vaikeuttaa ratkaisujen hakemista omien verkostojen ulkopuolelta. Se voi olla haitallista silloin, kun huonosuosisuus on ylisukupolvista ja se heikentää omien mahdollisuuksien löytämistä. (Putnam 2000, 304, 305; Van Aerschot & Salminen 2018, 251.) Esimerkkinä voidaan todeta, että rikollispiireissä voi olla hyvin vahvaa ja kiinnostavaa sosiaalista pääomaa ilman, että sitä voitaisiin pitää yhteiskunnallisesta näkökulmasta tavoiteltavana (Kajanoja 1998, 39).

Coleman teki 1960-luvulla laajoja tutkimuksia, joissa hän tarkasteli sosiaalisen taustan merkitystä koulutukselle. Coleman havaitsi, että parempi sosiaalinen tausta vaikutti koulumenestykseen myönteisesti. Samalla Coleman kiinnitti huomiota siihen, että heikomasta sosiaalisesta taustasta tulevien opiskelijoiden oppimistulokset paranivat heidän opiskellessaan paremmista sosiaalisista taustoista tulevien kanssa. Näistä lähtökohdista Coleman tulkitsi sosiaalisen oppimisympäristön vaikuttavan osaltaan oppimiseen. Myöhemmissä tutkimuksissa Coleman havaitsi, että kodin ja koulun tiiviit verkostot yhdistettynä kodin normeihin paransivat koulumenestystä ja inhimillistä pääomaa. Sosiaalisen pääoman ajatteluaan tuottavan yhteisölle yhteisiä tavoitteita sekä luottamusta. (Ruuskanen 2015.)

Coleman kuvasi sosiaalisen pääoman näyttäytyvän lasten elämässä myös sosiaalisena kontrollina. Vanhemmat, jotka tuntevat lastensa kaverit ja heidän vanhempansa, sopivat yhteisiä sääntöjä ja sitoutuvat niihin. Sosiaalisen pääoman on todettu ehkäisevän rikollista käyttäytymistä. (Ellonen & Korkiamäki 2005, 414; Tuominen & Tikkanen 2021, 1424.) Luottamus on yleisesti vahvaa sosiaalisesti vahvoilla alueilla. Sen sijaan sosiaalista epäyhtenäisyyttä lisäävien tekijöiden on todettu heikentävän yleistä luottamusta. Muutto-liike, etninen monimuotoisuus, perheiden hajoaminen ja köyhyys heikentävät tutkimusten mukaan sosiaalista kontrollia. Asuinalueella se näkyy heikentyneinä ihmisten välisinä yhteyksinä ja yhteisen toiminnan vähäisyytenä. Alueilla, joilla sosiaaliset resurssit ovat vähäisempiä, on todettu esiintyvän enemmän epäjärjestystä ja vandalismia. Tuominen ja Tikkanen (2021, 1424) kuitenkin huomauttavat, että naapuruston vaikutusta sosiaaliseen pääomaan on tutkittu pääasiassa Yhdysvalloissa, missä erot asuinalueiden välillä ovat huomattavasti räikeämpiä, kuin Pohjois- Eurooppalaisessa kontekstissa. (Tikkanen & Tuominen 2021, 1424.) Myös Ellonen ja Korkiamäki (2005, 418) kehottavat suhtautumaan kriittisesti, kun yhdysvaltalaisen sosiaalisen pääoman tutkimusta sovelletaan pohjoismaiseen yhteiskuntaan. Sosiaalisen pääoman määrittely on kontekstisidonnaista.

Perheiden sosioekonomisen taustan on empiirisissä tutkimuksissa yhdistetty nuorten sosiaalisen pääoman määrään. Selkeää syy-seuraussuhdetta ei ole kuitenkaan pystytty osoittamaan, sillä sekä sosiaalisen pääoman, että sosioekonomisen taustan määritelmät vaihtelevat tutkimuksissa. (Tikkanen & Tuominen 2021, 1422.)

Sosiaalinen pääoma nähdään keskusteluissa yleensä myönteisenä ja tuottavana asiana, minkä voidaan ajatella juontuvan käsitteen ”pääomaisuudesta”. Pääomalla viitataan yleensä tuloksellisuuteen. Myös negatiivisissa yhteisöissä voi olla nuorelle tarjolla vahvaa tukea ja vastavuoroisuutta. Ne voivat kuitenkin houkutella nuorta ei toivottuun käyttäytymiseen. Tutkimuksissa on todettu katulasten pärjäävän sellaisella rikollisella toiminnalla, jota he rikolliselta verkostolta ovat saaneet, ja mikä on heidän selviämisensä kannalta merkityksellistä. Myös koulunkäyntiä vastustavilla, kavereiden kanssa hengaamiseen keskittyvillä ja helpon rahan hankkimista kannattavilla nuorilla todettiin eräässä tutkimuksessa olevan vahvaa sosiaalista pääomaa. (Ellonen & Korkiamäki 2005, 422.)

Ellonen ja Korkiamäki (2005, 422) pitävät yhtenä lasten ja nuorten huomioitavana voimavarana ystäviä ja kavereita, eli vertaisjoukkoa. Sosiaalisen pääoman käsitettä käytettäessä lasten ja nuorten yhteydessä, tulisi heidän mukaansa (mt., 423) huomioida lasten ja nuorten sosiaaliset suhteet laajasti. Vanhemmat, ystävät, suku, naapurusto, koulu, harrastuspiiri, asuinalue, sekä erilaiset toveripiirit heidän elinympäristössään muodostavat yhdessä kokonaisuuden, jossa lapsen tai nuoren sosiaalinen pääoma muodostuu. Myös paikallisen kontekstin huomioiminen on tärkeää. Toimintaympäristö vaikuttaa sosiaalisen pääoman ilmentymiseen. Koulu ja koti muodostavat erilaisia sosiaalisen pääoman vaikutuksia, samoin eri koulut voivat muodostaa keskenään erilaista sosiaalista pääomaa. Lapset ja nuoret ovat näissä ympäristöissä aktiivisia toimijoita, joiden omalla toiminnalla on myös vaikutusta sosiaalisen pääoman syntymiseen. (mt., 424.)

Putnam ei Korkiamäen (2013, 33) mukaan käsittele teksteissään juuri lainkaan lapsia ja nuoria. Hänen teoriaansa on silti tutkimuksissa sovellettu lasten ja nuorten sosiaalisen pääoman muodostumisen tarkastelussa. Kuitenkin sekä Ellonen ja Korkiamäki (2005) ja Van Aerschot ja Salminen (2018) ovat hyödyntäneet putnamilaista sosiaalisen pääoman käsitettä tutkimuksissaan. Omassa tutkielmassani Putnamin sosiaalisen pääoman teorian hyödyntäminen laajentaa nuorten haastatteluissa tarkastelun myös yhteiskunnallisella tasolla syntyvään luottamukseen. Käytän sitä taustateorian ja se ohjaa katsomaan myös vastavuoroisuutta kuvaavia tekijöitä nuorten haastatteluissa. Vastavuoroisuutta voidaan pitää yhtenä sosiaalisen pääoman tuottona ja luottamuksellisen suhteen muodostumisen edellytyksenä (ks.3.2).

4 Tutkimuksen toteuttaminen

4.1 Tutkimusaineiston kuvaus

Käytän tutkielmassani Tarja Pösön vuosina 2021-2022 keräämää haastatteluaineistoa. Aineistosta on tehty pro gradu ja useita artikkeleita. Noora Aarnion ja Tarja Pösön (2023) artikkeli on Palvelutarpeen arviointi lastensuojelun rajapinnoilla asiakasnäkökulmasta – nuorten ja vanhempien näkökulmasta on julkaistu Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti Januksessa, vuonna 2022 samaisessa lehdessä oli Anna-Mari Jaakolan ja Tarja Pösön artikkeli Lapsen tilanteen arvioiminen lastensuojelussa: analyysia asiakasturvallisuuden ja laadun näkökulmasta. Vuonna 2023 European Journal of Social Work julkaisi Eveliina Heinin, Minna Veistilän ja Tuuli Lamposen artikkelin Changes to assessments of child well-being brought about by the COVID-19 pandemic – Finnish family services and child welfare services supervisors' perspective. Vuonna 2025 Taina Helmejoki on julkaissut Pro gradu – tutkielman Suhdeperusteinen työote lastensuojelun sosiaalityöntekijän ja asiakkaan vuorovaikutuksen toimintamallina.

Aluksi olin innoissani, kun mielenkiintoani vastaava aineisto löytyi valmiina. Koin sen poistavan ajankäyttöön ja eettisyyteen liittyviä kysymyksiä. Aiempiin tutkimuksiin perehtyminen ja haastatteluaineistosta jo tehdyt analyysit meinasivat lamauttaa. Aarnio ja Pösö (2023) kuvaavat artikkelissaan ” Palvelutarpeen arviointi lastensuojelun rajapinnoilla asiakasnäkökulmasta – nuorten ja vanhempien näkemyksiä” nuorten ja vanhempien kokemuksia arviointityöskentelystä. Tarkemman pohdinnan jälkeen totesin, ettei lamaantumiselle ole syytä. Aarnio ja Pösö kyllä kuvaavat nuorten tuottamia näkökulmia arviointityöskentelystä, mutta heidän keskeinen tutkimustehtävänsä ei ole selvittää luottamuksen teemaan liittyviä asioita, joita itse olen kiinnostunut pohtimaan aiempaan teoretietoon peilaten. Näin ollen päätin aineiston huolellisen lukemisen ja erilaisten teoreettisten valintojen punnitsemisen jälkeen pitäytyä valitsemassani aineistossa.

Aineisto on kerätty tietyn kysymyspatteriston mukaan tehtävällä haastattelulla. (ks.liite1) Koska kyseessä on valmis aineisto, en laatinut kysymyksiä itse. Näin ollen luottamuksen näkökulma ei ole ollut keskiössä aineistoa kerätessä. Aineistoa lukemalla kuitenkin haastatteluista nousi sosiaalityöntekijään, perheeseen ja lähiyhteisöön, sekä sitä suorittavan organisaatioon ja instituutionaaliseen tehtävään kohdistuvia käsityksiä. Näiden käsitysten ja teorian keskusteluttamisen avulla tarkastelin tämän aineiston nuorille tehtyjen

haastattelujen osiota. Aineisto pitää sisällään myös työntekijöiden ja vanhempien haastatteluja, mutta ne rajautuivat omasta tutkielmastani pois. Nuorten haastatteluja oli yhteensä 8 ja niihin osallistui yhteensä 20 nuorta.

Mielenkiintoni tutkimusongelmaa kohtaan syntyi jo kandidaatin tutkielmaa tehdessäni. Eskola ja Suoranta (1998, Aineiston hankinta) toteavat, ettei tutkijan ole aina tarpeen hankkia aineistoa itse, vaan myös valmiit aineistot voivat olla kiinnostuksen kohteina. Valmiin aineiston käyttäminen voi poistaa monia aineiston keräämiseen liittyviä haasteita ja siihen vaaditun ajan voi suunnata omaan tulkinnalliseen työskentelyyn. Eskola ja Suoranta kehottavatkin pohtimaan, onko tutkimusongelma sellainen, jota voisi selvittää muullakin tavoin, kuin hankkimalla aineistoa kentältä.

4.2 Tutkimuskysymys

Olen tähän pro graduun koonnut ajankohtaista kriittistä ja reflektivoavaa teoriatietoa palvelutarpeen arvioinnista. Jaakola ym. (2024) toteavat, että lapsiperheiden palvelutarpeen arviointia on tutkittu vain vähän sen asiakkaan elämään vaikuttavasta merkittävästä roolista huolimatta. Tämän vuoksi pidän tärkeänä, että alan opiskelijat ja tutkijat kokoavat ajankohtaista ja tuottavat uutta tietoa aihepiiriin liittyen.

Tarkoitukseni on tässä tutkielmassa antaa ääni nimenomaisesti nuorille. Nuorten pahoinvointi on julkisessa keskustelussa paljon esillä. Palvelutarpeen arvioinnissa ollaan tekemisissä nuorten elämän ongelmakohtien kanssa ja näin ollen näköalapaikalla nuorten pahoinvoinnin suhteen. Tällä tutkielmalla haluan tuottaa nuorten ajatuksia siitä, miten he näkevät luottamuksen sosiaalityöntekijää, lähiyhteisöä, sekä arviointia toteuttavan tahon instituutiota ja organisaatiota kohtaan rakentuvan. Luottamuksen rakentuminen on tutkittu keskeinen elementti sosiaalityön vaikuttavuuden ja hyödyllisyyden kokemuksen kannalta (Jokinen 206, 143).

Laadullista tutkimusta toteutettaessa tutkimuskysymys voi elää ja muuttua tutkimuksen tekemisen aikana (Juhila 2021). Näin kävi myös tässä pro gradussa. Pohtiessani tarkkaa tutkimuskysymystä tutkielman edetessä, hyödynsin Chat-Gpt-tekoäly toimintoa. Pyysin

sitä pohtimaan tutkimuskysymystä seuraavilla tiedoilla: ”aineistona lastensuojelun kokemusasianantuntijoiden käsityksiä arviointityöskentelystä. Kvalitatiivista aineiston analyysia ohjaa sosiaalisen pääoman teoria. Olen kiinnostunut luottamuksesta tai sen puutteesta, jota nuorten puheissa nousee suhteessa sosiaalityöntekijään, lähiyhteisöön sekä organisaatioon/ instituutioon”.

- **Millaisia tekijöitä lastensuojelun kokemusasianantuntijat kokevat luottamusta vahvistaviksi tai heikentäviksi sosiaalityöntekijän, lähiyhteisön ja instituution tasolla?**
- **Miten kokemusasianantuntijat kuvaavat luottamuksen merkitystä lastensuojelun arviointiprosessissa?**

Kokemusasianantujoina toimivien nuorten näkökulmaan perehtymällä tavoittelen inhimillistä ja subjektiivista tietoa arviointityöskentelystä. Laadullisessa tutkimuksessa kiinnostuksen kohteena on kokemusten ainutkertaisuus ja niiden monipuolisuus, ei yleistäminen. Tavoitteena on ilmiön käsitteellistäminen ja teorisoiminen. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 35.) Tutkimuksella voidaan tuottaa tietoa ammatilliseen ja yhteiskunnalliseen keskusteluun ja tuloksista voi olla apua asiakkaiden kohtaamiseen sekä palveluiden kohdentamiseen ja oikea-aikaisuuteen. Pidän keskustelua luottamuksesta yhteiskunnallisesti ajankohtaisena aiheena näinä epävarmuuksien aikoina.

Tavoitteeni on antaa ääni lastensuojelussa asiakkaina olleille, joilla aidosti on kokemuksia sosiaalityöntekijän ja tämän edustaman organisaation kanssa toimimisesta. Tavoitteeni on teoriaa ja nuorten näkemyksiä yhdistämällä pyrkiä löytämään uusia tulkintoja, tuottamaan ajankohtaista tietoa ja tehdä ymmärrettäväksi ja näkyväksi tätä ajankohtaista teemaa.

4.3 Tutkielman metodologiset lähtökohdat

Tutkielmani on muodoltaan laadullinen ja sen avulla pyrin ymmärtämään kuvattavaa ilmiötä. Aineistoa käsitellään tietystä teoreettis-metodologisesta näkökulmasta. Aineis-

tosta ei pyritä löytämään muuta, vaan muut näkökulmat rajataan tämän viitekehyksen ulkopuolelle. (Alasuutari 2011.) Tutkielmani metodologia perustuu hermeneuttiselle perinteelle. Hermeneutiikka on hyvin laaja ja monipuolinen, useita suuntauksia sisältävä kokonaisuus. Hermeneuttisen ihmiskäsityksessä keskeistä tutkimuksen teon kannalta ovat kokemus, merkitys ja yhteisöllisyys. Ymmärtäminen ja tulkinta nousevat keskiöön tutkimuksen tekemisessä. Huomio kiinnittyy siihen, millainen ihminen on tutkimuksen kohde ja miten kohteesta voidaan saada inhimillistä tietoa ja millaista tietoa saatu tieto on. Hermeneuttinen näkökulma voidaan tarkoittaa yleisesti ymmärtämisen ja tulkinnan teoriaa. Sen avulla etsitään tulkinnalle mahdollisia sääntöjä, jotta tulkinnan tuloksia voidaan perustella. Hermeneuttinen näkökulma tarkoittaa ilmiöiden merkitysten oivaltamista. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 34.)

Ilmiöiden ymmärtäminen on aina tulkintaa kyseisestä ilmiöstä ja se perustuu osaltaan tutkijan aiemmalle ymmärrykselle. Tutkijan position huomioiminen onkin tärkeää. Fenomenologinen näkökulma tuo aiheen tarkasteluun nuorten kokemusten merkityksen. Fenomenologisessa tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita inhimillisten kokemusten merkityksistä. Fenomenologis-hermeneuttisen näkökulman tavoite on käsitteellistää tutkittava ilmiö, tässä tapauksessa nuorten kokemusten tuottama merkitys. Fenomenologis-hermeneuttisen lähestymistavan avulla pyrin käsitteistämään teorian avulla nuorten kokemuksia arviointityöskentelyssä syntyvästä luottamuksesta ja tekemään sitä näkyväksi. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 41.)

Perinteisesti fenomenologis-hermeneuttinen tutkimus toteutetaan aineistolähtöistä analyysiä käyttäen. Olen kuitenkin halunnut ottaa aineiston luokittelua ja luottamuksen määrittelyä varten rinnalle teoriaa, joka ohjaa aineiston analyysia. Sen avulla olen pystynyt luokittelemaan aineistoa ja tarkastelemaan luottamusta heijastelevia näkökulmia nuorten puheissa tieteellisesti perustellusti. Hermeneuttinen ajattelu lähtee siitä, että tutkijalla on olemassa esiymmärrys tutkittavasta asiasta. Asioiden ja ilmiöiden ymmärtäminen on aina tulkintaa ja aiemmin ymmärretty toimii tämän tulkinnan pohjana. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 40.) Näin ollen aiemman teoratiedon hyödyntäminen asioiden käsitteellistämisen ja merkitysten löytämisen tukena toimii paitsi tulkinnan raamittajana, ja tässä tutkielmassa myös tutkijan ylös kirjattuna esiymmärryksenä tutkittavalle tiedolle. Hermeneuttisessa tavassa tutkia ilmiötä tieto muodostetaan prosessina, jota kutsutaan usein herme-

neuttiseksi kehäksi. Yksityiskohtien tulkinta vaikuttaa kokonaisuuden tulkintaan ja tutki-
muskohteesta tehtyjä tulkintoja tulkitaan uudelleen. Tämä tuottaa ymmärrystä tutkitta-
vasta kohteesta. Gadamer (2004, 29) vertaa varsin osuvasti hermeneuttista kehää kielten
oppimiseen. Kertaamisen myötä tuntematon muuttuu lopulta ymmärrettäväksi kieleksi ja
saa merkityksiä. Tutuistakin vieraskielisistä sanoista muodostuvaa lausetta joutuu jäsen-
telemään, ennen kuin voi ymmärtää sen merkityksen.

Hermeneuttinen ymmärrys auttaa asettamaan tutkittavan ilmiön kontekstiinsa. Yksittäi-
nen tutkijan teksti sijoittuu tutkijan laajempaan tuotantoon. Merkitykset rakentuvat suh-
teessa tutkijan ja ympäröivän yhteiskunnan todellisuuteen. Tulkitsemisessa olennaista on
työstää ennakkokäsityksiä ja ennakkoon omaksuttua, jotta tieteellinen ymmärrys vahvis-
tuu, eivätkä arkikäsitteet ohjaa tutkimusta. Tulkinta pitää kohdistaa asiaan itseensä ja tut-
kijan on oltava tietoinen omasta esiymmärryksestään. (Gadamer 2004, 29, 30, 31.)
Omalla kohdallani tämä tarkoittaa analyysin tekemisen vaiheessa jatkuvaa pohdintaa
omasta positiostani tutkijana. Olen käynyt tutkielmaa tehdessäni jatkuvaa pohdintaa siitä,
millä tavalla työkokemukseni ja omat ennakoajatukseni ohjaavat lähestymistapaani ai-
neistoon. Tulkitseminen alkaa ennakkokäsitteillä, mutta tulkitsemisen myötä käsitteet
voivat muuttua ja niitä voidaan korjata sopivilla käsitteillä. (mt., 32.) Tämä voidaan kä-
sittää siten, että ilman omien ennakkokäsitysten tiedostamista asioiden tulkitseminen ei ole
kriittistä tai objektiivista. Kaikkialta on löydettävissä omaa käsitystä tukevaa tietoa, ellei
tutkija suhtaudu omiin ennakkokäsityksiin tietoisesti ja kriittisesti.

Aineiston analysoinnissa olen pyrkinyt löytämään nuorten käsityksiä keskusteluttamalla
aineistoa uudelleen ja uudelleen olemassa olevan teoretiedon kanssa. Dialogisella filo-
sofialla tarkoitetaan toisen ihmisen ja todellisuuden tulkintaa. On keskeistä lähestyä tut-
kimuksen kohdetta siten, että pyrkii löytämään hänen käsityksiään asioista, ei vahvista-
maan tutkijan omaa ymmärrystä. (Hankamäki 2015, 165.) Dialogisuuden tarkoitus on
tehdä näkymättömästä näkyvää (Hankamäki 2015, 177.)

4.4 Aineiston analysointi

Aineiston analysointia aloittaessani mielenkiintoni kohdistui luottamuksen teemaan. Valitsin aineistosta sen tutkimisen. Laadukkaan tiedon keräämisen tueksi perehdyin analysoinnin alkuvaiheessa luottamusta käsittelevään teoreettiseen tietoon. Luottamukseen liittyen yhteiskuntatieteellisellä kentällä esille nousi sosiaalisen pääoman käsite. Käsite toi luottamuksen tarkastelemisen kannalta näkökulmia ja ohjasi löytämään perusteltuja luottamukseen liittyviä käsityksiä haastatteluista. Näin analysointi kulki kaiken aikaa rinnakkain aiemman teorian kanssa. Teoria siis ohjasi tekemiäni valintoja, joten käytän analyysistäni perustellusti käsitettä teoriaohjaava analyysi. En pyrkinyt analyysilläni testaamaan aiempia teorioita ja niiden pätevyyttä, tai luonut valmista analyysirunkoa, minkä vuoksi en puhu teorialähtöisestä sisällön analyysistä. Haastatteluaineisto oli laaja ja kattava. Mielenkiintoista analysoitavaa olisi riittänyt rajaamani näkökulman ulkopuolelta. Laadullista sisällönanalyysia toteutettaessa on kuitenkin tärkeää, että se mistä aineistossa ollaan kiinnostuneita, on selkeää ja tarkasti rajattua. Kaikki muu kuuluu jättää tutkimuksen ulkopuolelle. (Tuominen & Sarajärvi 2018, 104.)

Teoreettiseen viitekehykseen ja aineistoon perehdyttyäni luokittelin aineistoa siten, että etsin nuorten luottamusta kuvaavia käsityksiä liittyen sosiaalityöntekijään, perheeseen ja lähiyhteisöön sekä instituutioon ja organisaatioon. Etsin aineistosta sekä luottamusta vahvistavia, että heikentäviä tekijöitä. Taulukoin niitä melko karkeasti tässä vaiheessa analyysia. Tikkasen ja Tuomisen (2021) tapaan tarkastelen sosiaalista pääomaa Putnamin teoreettisesta kuvauksesta käsin kokonaisvaltaisena suhtautumistapana muihin ihmisiin. Analyysiosiossa en juuri käytä lähteitä, vaan peilaan aineistoa sitä teoreettista viitekehystä vasten, jonka olen aiemmissa luvuissa kaksi ja kolme esitellyt. Havainnot syntyvät niiden valossa omina, mutta eivät irrallisina ja itse keksittyinä.

Alasuutarin (2011) mukaan laadullisissa analyysissä yksikin poikkeus kumoo säännön ja palauttaa tutkijan tarkastelemaan asiaa uudelleen. Riittää siis, että yksikin haastateltava vastaa muista poikkeavalla tavalla. Eroavaisuutta voi tarkastella keskittymällä haastateltavan muihin vastauksiin ja sitä kautta tutkija voi pyrkiä löytämään syytä poikkeukselle. Tämä voisi puolestaan antaa näkökulmaa, mikä selittää yleistä käsitystä, mutta miksi siitä on poikkeuksia. Sen sijaan yleisenä sääntönä ei voi esittää sellaista, mistä löytyy myös poikkeavia näkemyksiä samassa aineistossa. Samanaikaisesti on huomioitava se, että jos

erotteluja ja tyypittelyjä tekee analyysivaiheessa paljon, voi olla hankalaa muodostaa poikkeuksetonta sääntöä. Alasuutarin (2011) esittää, että raakahavainnot tulisi pyrkiä pelkistämään mahdollisimman suppeaksi havaintojen joukoksi.

Kuvio 1. Luottamusta heikentäviä tekijöitä

Sosiaalityöntekijään liitetyt tekijät	Lähiyhteisöön liitetyt tekijät	Institiution/organisaatioon liitetyt tekijät
Työntekijän etäinen suhtautumistapa	Pelko seurauksia kohtaan	Epäsopivien palveluiden tarjoaminen
Työntekijän negatiivinen ja leimaava asenne	Lähiyhteisön mukaan ottamisen haasteet: leimautuminen, mahdolliset sosiaaliset ongelmat	Resurssien puute, kiire
Työntekijän epärealistinen toiveikkuus	Lojaalius tai pelko vanhempia kohtaan vaikeuttaa asioista kertomista	Epäpätevät ammattilaiset, huolimattomuus, huonot kokemukset
Epäselvä kielenkäyttö		Pelot huostaanottoa ja lastensuojelu kohtaan
Työntekijän viileä ja etäinen suhtautuminen		Oireisiin keskittyvä työskentely
Sosiaalityöntekijän lähestymistapa aiheuttaa vastustusta perheessä		Moniammatilliset ja laajat yhteispalaverit, joissa paljon osallistujia perheen asiassa

Kuvio 2. Luottamusta kasvattavia tekijöitä

Sosiaalityöntekijään liitetyt tekijät	Lähiyhteisöön liitetyt tekijät	Instituutioon/ organisaatioon liitetyt tekijät
Selkeä kielenkäyttö, tiedon antaminen selkeästi ja ikätasoisesti	Nuoren näkemys turvallisista läheisistä, heidän huomioiminen arviointityöskentelyssä	Turvalliset ja viihtyisät tapaamistilat ja mahdollisuus vaikuttaa tapaamispaikkaan
Kohtaamisen laatu: aito kiinnostus ja halu auttaa, empatiinen lähestymistapa, asiakkaan näkemyksen kunnioittaminen	Naapureiden ja lähisukulaisen huomioiminen	Mahdollisuus vaikuttaa tapaamisaikaan, joustavat tapaamisajat
Kannustava ja toiveikas asenne	Perheen vahvuudet	Koulun merkitys turvapaikkana
Yksilölliset tapaamiset ja kotikäynti		Apua pyytävälle annetaan palveluita
Luottamuksellisten keskustelujen mahdollistaminen ja luottamuksen säilyttäminen.		Monialainen työskentely monisyisten ongelmien ratkaisemiseen, ei pelkää sosiaalityön/ lastensuojelun näkökulmaa
Erityinen painoarvo lapsen äänelle ja yhteydenotolle		Lastensuojelun turvaa tuova yhteiskunnallinen rooli
Osaaminen ja varmuus tehdä päätöksiä myös ristiriitatilanteissa		
Tavoitettavuus		
Vaitiolovelvollisuuden noudattaminen muiden ammattilaisten kesken		
Yksi tuttu työntekijä tai työpari jolle puhua, mutta arvio laajemman joukon tekemä		
Aikaa tutustumiselle ja suhteen luomiselle		

Perusteellinen arviointi		
Turvallisuuden varmistaminen		

Rajasin aineistosta pois osion, jossa kysyttiin näkemyksiä vieraskielisten asiakkaiden kanssa toimimiseen. Myös tämä näkökulma olisi monestakin näkökulmasta ollut mielenkiintoinen, mutta olisi mielestäni vaatinut omaa erillistä taustoitusta. Pysyin siis valitsemassani näkökulmassa rajaamalla tämän aineiston osuuden kokonaisuudessaan analyysistäni pois.

4.5 Eettisyys ja luotettavuus

Tutkimusaihetta valitessa täytyy eettistä harkintaa käyttää siitä, kenen ehdoilla tutkimusaihe valitaan ja miksi tutkimukseen ryhdytään (Tuomi & Sarajärvi 2018, 154). Lasten ja nuorten kokemuksiin perustuvan näkökulman huomioiminen vaatii aiheen tutkijalta erityistä eettisyyttä ja sensitiivisyyttä. Westlund (2023, 230) toteaa, että tiedon tuottaminen ei saa aiheuttaa tarpeetonta taakkaa nuorelle. Tärkeää on, ettei kokemusasiantuntija toiminta edellytä omien kokemusten kertomista, vaan kokemusasiantuntija voi itse rajata mitä haluaa kertoa. Omassa tutkielmassani valmiin aineiston käyttäminen poistaa tämän ongelman. Aineiston kerääjät ovat huomioineet tämän näkökulman aineistoa kerätessään ja tutkielman tekijänä minulla on lupa käyttää tätä aineistoa esittelemääni tarkoitukseen.

Olen kiinnostunut tässä tutkielmassa kokemusasiantuntijoiden tuottamista näkökulmista lapsiperheiden arviointityöskentelyssä. Tässä kohtaa on hyvä huomata, että kokemusasiantuntijoiden tuottaman tiedon hyödyntäminen ei välttämättä edusta kaikkein heikoimmassa asemassa olevien asiakaslasten ja nuorten mielipiteitä. Kokemusasiantuntijoiksi hakutuvat yksilön omaan motivaatioon ja haluun tuottaa tietoa ja olla mukana kehittämissä. (Rissanen 2013, 19.)

En ole kerännyt haastatteluaineistoa itse, minkä vuoksi siinä esitetyt kysymykset ovat valikoituneet muilla perusteilla, kuin omillani. Haastattelua itsessään ei ole tehty luottamuksen näkökulmasta. Aineiston lukeminen sosiaalisen pääoman ja luottamuksen käsitteiden kautta merkityksiä on kuitenkin löydettävissä. Olen halunnut avata taulukoiden avulla löytämiäni käsityksiä, jotta tämä tarkastelu avautuu myös lukijalle. Tarkoitukseni on sitä kautta lisätä havaintojen ymmärrettävyyttä, mutta myös luotettavuutta. Tutkimustulokset olisivat voineet olla kattavampia ja monipuolisempia, jos haastatteluaineisto olisi kerätty nimenomaisesti luottamuksen rakentumista koskevista kysymyksistä. Toisaalta siitä näkökulmasta nuoria ei ole johdateltu kysymyksillä vastaamaan teemaan liittyen ja näkökulmaa on tutkittu ikään kuin rivien välistä.

Olen tutkielmassa ollut kiinnostunut arviointityöskentelyyn kytkeytyvissä suhteissa näytettyvästä luottamuksesta nuorten näkökulmasta. Kriittisenä havaintona valitsemalleni tarkastelulle pidän Aarnion ja Pösön (2023) tulkintaa valitsemastani aineistosta. He toteavat pohdinnassaan, että aineiston perusteella nuorten ja vanhempien kokemusasiantuntijaryhmät peräänkuuluttavat arviointia, joka tunnistaa sekä selitysten, että ratkaisujen tärkeyden. Aarnio ja Pösö (2023, 248) toteavat tämän painotuksen haastavan sellaista arviointityöskentelyn näkemystä, jossa arviointitilanteessa syntyvä suhde ja ymmärrys kokonaistilanteesta ovat keskiössä. Oman näkökulmani perusteella näen kuitenkin luottamukseen keskittyvän teeman yhtenä osatekijänä selitysten ja ratkaisujen löytämiselle, enkä siitä näkökulmasta pidä näitä toisiaan poissulkevinä näkökulmina.

Tuomi ja Sarajärvi (2018, 149) toteavat, ettei laadullinen tutkimus ole sama asia, kuin laadukas tutkimus. Eettisen tarkastelun tulisi ulottua koko tutkimuskokonaisuuteen. Heidän mukaansa tutkimuksen eettinen kestävyys tarkoittaa sitä, että tutkimus on laadukasta. Laatu pitää sisällään huolellisen ja perustellun tutkimussuunnitelman, sopivan tutkimusasetelman ja hyvin tehdyn raportoinnin. Kokonaisuuden tulee olla perusteltu ja johdonmukainen.

Erityistä eettistä tarkkailua olen pyrkinyt toteuttamaan aineiston analysointivaiheessa. Alasuutarin (2011) mukaan tarvitaan selkeästi määritelty metodi ja sääntöjä siitä, millaisia havaintoja on mistäkin mahdollista tulkita. Epäselkeän määritelmän ja intuition varassa tehty analysointi ei anna luotettavia tuloksia. Tutkimus sen sijaan muuttuu helposti

tutkijan ennakko-oletusten todisteluksi. Olen työskennellyt nuorten kanssa sekä palvelutarpeen arvioinnissa, että lastensuojelussa. Myös aiheen valinta nousi niistä lähtökohdista. Teoriaohjaavalla analyysillä ja ajankohtaisen keskustelun mukaan tuomisella olen pyrkinyt turvaamaan tutkimuksen luotettavuuden näiltä osin.

Putnamin sosiaalisen pääoman määritelmä kattaa sosiaaliset verkostot, vastavuoroisuuden ja luottamuksen muihin ihmisiin (Tuominen & Tikkanen 2023, 1420). Tästä sosiaalisen pääoman viitekehyksestä paneuduin luottamuksen merkitykseen lastensuojelun komusasantuntijoina toimivien nuorten verkostoissa. Vastavuoroisuuden on todettu synnyttävän luottamusta ja toimivan sen yhtenä edellytyksenä, minkä vuoksi sivuan analysoinnissani sitä luottamuksen tarkastelun osana. Teoria-osiossa tuottamani sosiaalisen pääoman käsitteen hämähäisyys tulee tässä tietyllä tavalla näkyväksi. Erittelin nämä verkostojen tasot selkeästi, mutta luottamusta tarkastelin sosiaalisen pääoman käsitettä mukaillen vastavuoroisuuden ja luottamuksellisuuden näkökulmista. Tutkimuskysymykseni koskee luottamuksen rakentumiseen ja heikentymiseen vaikuttavia tekijöitä. Sosiaalisen pääoman ymmärrys ja taustateoria sijoittavat graduni sen yhteydessä käytävään keskusteluun, mutta luottamuksen ja sosiaalisen pääoman käsitteet kietoutuvat hyvin vahvasti toisiinsa päätelmissäni.

5 Nuorten tuottamia käsityksiä luottamuksesta arviointityöskentelyssä

5.1 Sosiaalityöntekijään liitetyt tekijät

Sosiaalityöntekijöiden toimintaan liitettiin nuorten haastatteluissa erilaisia odotuksia. Etenkin väkivallan havaitsemiseen ja turvallisuuden varmistamiseen liittyvät odotukset korostuivat aineistossa. Lainsäädännön valossa turvallisuuden varmistaminen on sosiaalityön ydintä. Lastensuojelulaki (4 § 4mom.) velvoittaa varmistamaan lapselle turvallisen kasvuympäristön sekä ruumiillisen ja henkisen koskemattomuuden. Väkivallan kartoitusta toivottiin heti työskentelyn alkaessa. Tilanteen selvittämiseen liitettiin useissa keskusteluissa se, että koko perheen yhteisellä tapaamisella luottamussuhteen rakentaminen sosiaalityöntekijän ja lapsen välille ja asioiden kertominen voi olla vaikeaa, jos taustalla

on väkivaltaa tai kaltoinkohtelua. Väkivallan selvittämiseen liittyen pidettiin tärkeänä, että sekä lapset, että vanhemmat saavat jokainen omat tapaamiset. Sen lisäksi on tärkeää nähdä, millä tavalla perhe toimii yhdessä.

Hyvän sosiaalityöntekijän kuvattiin osaavan tunnistaa erilaisia perheiden tilanteisiin vaikuttavia tekijöitä. Esimerkkinä tunnistettavista ominaisuuksista mainittiin huumeiden tai alkoholin käyttäjän ominaispiirteet. Nuoret tuottivat huolta siitä, mitä voi tapahtua, ellei väkivaltaa kyetä riittävästi tunnistamaan. Lastensuojelun asiakkainen olleiden lasten väkivaltaiseen kuolemaan johtaneissa perhetilanteissa on todettu, että kohtalokkailla seurauksilla on yhteyttä lapsen henkilökohtaisten tapaamisten sivuuttamisen kanssa. Työskentelyssä on kiistattoman tärkeää kiinnittää huomiota lapseen tai nuoreen luotavaan suhteeseen. Pelkästään vanhempien kanssa käytävät keskustelut eivät aina takaa lapsen tilanteen kokonaisvaltaista ymmärtämistä ja turvaamista. (ks. kappale 2.2.; Törrönen ym. 2023, 131.)

“Ja sitten noita muita tapauksia, mitä on tullut luettua tosi paljon, niin väkivaltaisista vanhemmista. Että on ollut lastensuojelun asiakkuus monta vuotta ja monta vuotta on tullut tietoon kaikkia eri tapauksia ja sitten se lapsi tapetaan. Niin tuommoisissa. En tiedä. Pitäisi ainakin, jos on väkivaltaa perheessä, niin ottaa se tutkinnan alla siten, ettei se ole vaaraksi sille lapselle.” V2/35

Samalla, kun nuoret toivoivat sosiaalityöntekijältä ammattitaitoa tunnistaa erilaisia haasteita ja ilmiöitä, toivottiin tapausten yksilökohtaisuuden huomioimista. Liiallisten tulkin-tojen tekeminen oireiden perusteella on riski väärinymmärrykselle.

“--ei välttämättä voida osoittaa mihinkään kaltoinkohtelun muotoon ja olla silleen että tuo oire kertoo tuosta.” V1/30.

Lamposen (2022) mukaan sosiaalityöntekijät tekevät päätöksiä toisinaan osittain tai vahvistikin intuitiivisen tai epävarman tiedon perusteella, mikä näyttäytyy suhteessa tähän nuorten tuottamaan näkökulmaan ristiriitaisena.

Väkivallan suhteen epäilyttävissä tai näkökulmien suhteen ristiriitaisissa tilanteissa sosiaalityöntekijältä toivottiin rohkeutta ja osaamista tehdä lapsen edun mukaisia päätöksiä. Samalla huomio kiinnittyi siihen, että sosiaalityöntekijöiden on tärkeä tutustua perheen asioihin huolellisesti, muuten vaarana on, että valtaa käytetään väärin. Huomio kiinnittyi erityisesti lasten edun ensisijaisuuteen ristiriitatilanteissa ja sosiaalityöntekijän kykyyn priorisoida se. Lapsen mielipiteen huomioiminen ja kunnioittaminen olivat nuorten mielestä hyvin tärkeää, vaikka sosiaalityöntekijä olisikin eri mieltä heidän kanssaan.

“--Niin pitkään lapsen mielipidettä pitää pystyä kuuntelemaan, että se on edelleen lapsen edun mukaista...” V1/34

Vastuu asiantuntemuksesta haluttiin nähdä sosiaalityöntekijän tehtävänä. Perhettä ja nuoria tulee kuunnella, mutta vastuu lapsen tehtävistä ratkaisuista arviointitilanteissa toivottiin olevan nuoren itsensä tai vanhempien sijaan sosiaalityöntekijällä.

“...jos ne lapset on sitä mieltä, että ne tahtoo pois kotoa ja niillä ei ole turvallista olla siellä, niin se on ihan sama mitä ne vanhemmat sanoo siinä kohtaa... mutta jos vanhemmat on sitä mieltä että ei me pärjätä... ja ne lapset ei missään nimessä halua muuttaa pois sieltä kotoa... tietenkin pitää kuunnella molempia. No, niin, no mutta sittenkin ammattilainen. Tai tietenkin pitää kuunnella molempia. No, niin, no ehkä tasavertaisesti, mutta sitten se ammattilainen tekee sen päätöksen.” V/33

Kokonaisvaltainen arviointi edellyttää kaikkien osapuolten näkemysten selvittämistä. Yksimielisyyden saavuttaminen ei aina ole mahdollista, mutta näkemysten huomioiminen ja kuunteleminen on.

“Esimerkiksi mun tapauksessa mun vanhemmat ei olisi halunnut sijoittaa mua, mutta mä sanoin, että mä haluan pois ja pääsin. Kyllä mä olisin ollut tosi vihainen ja pettynyt ja ei olisi muutenkaan asiat mennyt hirveän hyvin, jos mä olisin jäänyt himaan.” V1/31

Lapsen uskoutumisen ja luottamuksen rakentumisen ja säilymisen kannalta on tärkeää, että sosiaalityöntekijä on arvioinnin ajan aidosti tavoitettavissa. Tästä vallitsi kaikkien haastateltavien kesken laaja konsensus.

”Kyllä sille perheellekin on hyvä tietää ja asiakkaalle, että voi tarvittaessa olla yhteydessä, että ei tuntisi olevansa niin yksin sen asian kanssa.” VI/34

Nuorten keskuudessa ilmeni selkeää yksimielisyyttä myös siitä, että arvioinnin tulee sisältää tapaamisia kasvokkain. Muuten kokonaisvaltaisen todellisen tilannekuvan muodostaminen on hankalaa. Puhelimen välityksellä tehtävää arviointia pidettiin kaikissa haastatteluissa riittämättömänä.

Luottamussuhteen luomista ja työntekijän tuttuutta pidettiin merkityksellisenä siitä näkökulmasta, että lapsen on helpompaa kertoa asioistaan tutulle ihmiselle. Omaan perheen asioiden kertomista tuntemattomalle pidettiin nuorten näkökulmasta vaikeana. Tutuksi tuleminen vaatii suhteen muodostumisen kannalta kuitenkin aikaa ja useita kohtaamisia. Vuorovaikutussuhteista ammattilaisten kanssa tulee kuormittavia, jos työntekijät vaihtuvat jatkuvasti. (ks. Diaz ym. 2018, 380.)

”—Totta kai tilanteet muuttuu ja aina ei voi taata, että se on aina sama, mutta siihen kiinnittää huomiota, että olisi samat ihmiset. Itse kumminkin kokenut sen, että ihmiset vaihtuu, se on todella raskasta, kun sä joudut jokaiselle aina kertomaan alusta kaikki tapahtumat, mitä siellä on ollut ja vähän, että toimiiko kemiat näiden uusien ihmisten kanssa, kaikki tämmöinen, se on todella raskasta.” VI/34

Aina kemiat nuoren ja sosiaalityöntekijän välillä eivät toimi. Myös siitä tulisi voida nuorten mielestä keskustella avoimesti, sillä se voi vaikuttaa työskentelyyn merkittävästi. Voisi olla sekä sosiaalityöntekijän, että nuoren etu, että työntekijää vaihdetaan, elleivät kemiat kohtaa. Vaikka työntekijän tuttuus nousi keskusteluissa esille, kaikissa keskusteluissa pidettiin tärkeänä, että kokonaisuudessa arviointia on toteuttamassa enemmän, kuin yksi henkilö.

Haastattelun kysymykset ohjasivat pohtimaan, mitä kuvitteellisessa palvelutarpeen arvioinnissa tulisi arvioida ja ottaa huomioon. Lastensuojelun tukitoimena useat haastateltavat pohtivat toistuvasti huostaanottoon ja kiireelliseen sijoitukseen liittyvää arviointia. Osa toi esille omia kokemuksiaan kiireellisistä lastensuojelun toimista. Etenkin näissä tilanteissa toivottiin, että lapselle kerrotaan mitä tapahtuu ja miksi. Luottamus on heikkoa, ellei asiakasperhe ymmärrä mitä tapahtuu. Tapahtumien kiireellisyys voi osaltaan vaikuttaa siihen, että yhteinen ymmärrys jää heikoksi. Haastatteluissa toivottiinkin perusteellisen arvioinnin tekemistä. Lisäksi esitettiin, että kiireellisissä tilanteissa olisi hyvä olla mukana joku, kenet lapsi tuntee. Tässä voisi hyödyntää perheen läheisverkostoa tai mahdollisuuksien mukaan vanhempi voisi itse viedä lapsensa sijaishuoltopaikkaan.

“Pitäisi ensiksi lapselle soittaa ja ilmoittaa. Tai sitten sukulainen hakee.”

V1/35

Haastatteluissa arvioinnin kannalta erityisen painavana asiana pidettiin lapsen yhteydenottoa sosiaalityöntekijään. Jos lapsi ottaa itse yhteyttä sosiaalityöntekijään, pitää lapsen viesti kuulla.

“...jos lapsi itse ottaa yhteyttä, jostain isosta asiasta yleensä puhutaan.”

31/V4

Lamposen (2022, 127) tutkimuksen perusteella myös sosiaalityöntekijät suhtautuvat lapsen tuottamaan tietoon vakavasti. Kiireelliset tilanteet saattavat haastaa mahdollisuuden käyttää lapsen tuottamaa tietoa akuutin luonteensa vuoksi.

Huolellisuuden ja perusteellisuuden vaade nousi haastatteluiden eri osa-alueissa esille. Yhteisen ymmärryksen saavuttaminen vaatii, että sosiaalityöntekijä puhuu sellaista kieltä, mitä asiakkaat ymmärtävät. (ks. HL 9 §.) Tähän on kiinnitettävä huomiota etenkin, kun asiakkaina on lapsia. Eräs haastateltavista käytti sosiaalityöntekijöiden ammattipuheesta käsitettä “sossukieli” ja toi esille, että sellaisesta lapset menevät vain hämilleen. Sen lisäksi, että kielen on oltava ymmärrettävää, toivat haastateltavat esille, että sen on oltava ikätasoista. Arvioinnin aikana kerättävää tietoa on annettava aikuisten ohella myös lapsille riittävästi. Lasten on saatava tietää, mitä heidän elämässään tapahtuu ja minkä vuoksi.

“Mä jotenkin näen, että tämä kohta on se missä tarvitaan aikaa. Mulla on itsellä tosi, mä muistan että mä olen ollut joku 7-vuotias ja sitten mut on just vaan viety kotoa ja mä olen ollut ihan siis, mulla on niin sekavat muistikuvat siitä hetkestä. Ei kukaan ole selittänyt että mitä tapahtuu ja kuka nämä ihmiset on ja näin, niin se on siis semmonen jotenkin, että jos sen jotenkin kertoo sille lapselle, niin sitten pitäisi antaa sille lapselle aikaa prosessoida itse sen hetken, ja sitten vielä palata siihen uudestaan, ja jotenkin oikeasti antaa aikaa siihen että se lapsi ymmärtää mistä on kyse ja ketä nämä ihmiset on ja miksi näin tapahtuu.” 29/V3

Arvioinnin lopputulemasta kertomista myös lapsille henkilökohtaisesti pidettiin useissa haastatteluissa tärkeänä. Suullinen tiedon antaminen mahdollistaa lisäkysymysten tekemisen ja keskustelun aiheesta. Haastattelussa (V 33) esitettiin, että koko perhe voisi olla paikalla ja ratkaisua käytäisiin yhteisesti läpi. Kirjallinen ratkaisu toimii tässä tukena ja siihen voi palata myös jälkikäteen. Toisaalta, jos teksti on rajua, eikä lapsella ole kaikkea tiedossa mitä siinä lukee, voi se olla lapselle vahingollista. Lapsen edun mukainen arviointi varmistetaan sillä, että lasta on todennetusti kuultu. Se mihin ratkaisuun arvioinnissa on päädytty, on myös perusteltu selkeästi ja sosiaalityöntekijä on varmistanut, että lapsi on ymmärtänyt miksi ja mihin ratkaisuun on päädytty. Lapsi ei välttämättä pysty vaikuttamaan lopputulokseen, mutta niissä pienissäkin asioissa, joissa lapsella on vaikutusmahdollisuuksia, sitä tulisi lapselle antaa.

Palvelutarpeen arviointi voi olla nuoren ensikosketus sosiaalitoimeen ja sosiaalityöntekijälle itsestään selvät asiat eivät ole sitä nuorelle. Sosiaalityöntekijän on tärkeää tiedostaa, miten hän kertoo asioista lapsille. Epäselvän ammattikielen käyttämisen sanottiin olevan jopa turvatonta, koska se vaikeuttaa asiakkaan ymmärtämistä siitä mitä tapahtuu. Tällainen voi lisätä epävarmuutta tilanteessa ja heikentää luottamusta sosiaalityöntekijöiden antamaan tukeen.

“Jos se niille kauheasti höpöttää epäselvää ammattikieltä eikä se perhe ymmärrä mistä puhutaan, niin kyllä se vaikuttaa (siihen miten perheen asia tulee käsitellyksi)” V/33

Riittämätön tiedon saaminen voi herättää nuoressa turvattomuutta. Nuoret toivat esille, miten epäselvä tai riittämätön asioista kertominen voi olla prosessin kannalta haitallista.

“...Mä en olisi ensin halunnut, että mua olisi sijoitettu, mutta mun vanhemmat alkoi haluta sitä jo. Tai ei ehkä haluta, mutta koki, että se on parempi. Sellaisessa tilanteessa mä koen, että mä olisin tarvinnut siihen enemmän tietoa ja tukea, että mun kanssa oltaisiin puhuttu asiasta, mutta vaan vasten tahtoa sijoitettiin. Olisi varmasti mennyt paljon nätimmin sekini siirtymä, jos mä olisin tiennyt, mitä tulee tapahtumaan.” V2/31

Tiedon jakamisen suhteen on siis oltava avoin, mutta samalla siinä on oltava kriittinen. Tiedon jakaminen on kyettävä perustelemaan. Aineistossa käytyjen keskustelujen mukaan sosiaalityöntekijän on otettava huomioon, että kaikilla perheenjäsenillä on tieto siitä, mitä tapahtuu. Jokainen perheenjäsen tulee kohdata riittävällä tasolla, jotta asiat tulee selvitettyä ymmärrettävästi. Sosiaalityöntekijän on tärkeää säilyttää luottamus nuoreen siten, ettei hän kerro nuorten kertomia asioita aikuisille, ellei nuori sitä halua. Toisaalta haastateltavat toivat esille myös lainsäädännön velvoitteen kertoa joissain tilanteissa nuoren kertomista asioista vanhemmille, vaikka nuori sen kieltäisi. Näissä tilanteissa kertomista perusteltiin turvallisuudella. Riittäisissä tilanteissa avoin tiedottaminen kaikille perheenjäsenille voi olla haitallista ja vaatii sosiaalityöntekijältä harkintaa.

“Tiedän omasta nuoruudestani monta hetkeä, että olisi ollut paljon parempi, että sitä tietoa ei olisi jaettu mun vanhemmille ja nimenomaan molemmille vanhemmilla, koska mun vanhemmat ei ole ikinä ollut hyvässä välissä, ja sitten kerrotaan, että (nimi poistettu) muuten sanoi susta tolleen ja susta tolleen, sehän aiheutti ihan kauhean perheriidan. Sitten siellä vielä tarjottiin, mikä sen nimi on... (perheterapeutti?) -- Mä olin ihan, että oleteko tosissanne, te olette aiheuttanut tämän kaiken ja nyt te luulette ratkaisevanne sen... Mä olen vähän sitä mieltä, että joskus avoimuus ei olekaan niin hyvästä tietyissä tilanteissa...” 31/V4

Pahimmillaan asioista voidaan nuoren näkökulmasta tiedottaa liikaa ja siitä aiheutuu haittaa hänelle itselleen. Sosiaalihuoltolaki (32 §) ohjaa toimimaan siten, ettei nuoren ja hänen läheistensä suhteille aiheudu tarpeetonta haittaa.

“--se sama lirpake mikä annetaan kaikille, niin se myös annetaan kaikille, myös tälle yhdeksänvuotiaalle jos hän haluaa sen lukea, koska siinä on hänen asioita käsitelty. Mutta se täytyy olla sitten kumminkin niin, että se lapsi ymmärtää mitä sinä on käsitelty ja mitä siinä on puhuttu, että siinä on joku joka tulkaa ne vaikeat sanat ja lakipykälät sille lapselle että mitä ne oikeasti tarkoittaa. Eikä se että se lukee sieltä jotain ja ei ymmärrä yhtään ja kaikki vaikuttaa pelottavalta.” 30/V3

Turvattomuutta voi lisätä tilanne, missä lapsi tai nuori saa luettavakseen asiakirjoja, joiden sisällöstä hän ei ole ennen kuullut. Asiat voivat järkyttää ja ahdistaa. Nuoret esittivätkin, että arvioinnin lopputulos käytäisiin läpi yhteisesti. Sekä suullinen, että kirjallinen tulisi olla kaikkien ulottuvilla. Kasvokkain annettu yhteenveto jättää tilaa lisäkysymyksille ja edesauttaa vastavuoroisuuden toteutumista. Lasta ei saa tilanteessa aliarvioida, vaikka ikätason huomioiminen onkin tärkeää.

“--Mulla on itsellä käynyt henkilökohtaisesti semmoinen tilanne, tästä on siis monia vuosia jo, taisin asua silloin X (sanoo kaupungin nimen). Mä sain kirjeen kotiin sossulta ja mä olen sen avannut ja lukenut ja siellä oli yksi todella, todella vakava ja shokeeraava tieto mun äidistä, mitä mä en ollut tiennyt ja mä sain sen lukea siitä paperista. Se oli mulle tosi iso pommi ja mun ei olisi sitä tarvinnut lukea sieltä .--mä kerroin sen aikaisen sijaisperheen äidille ja se otti yhteyttä mun sossuun, sieltä vaan sanottiin, että ei ollu tarkoitus, että X (sanoo nimen) lukee tuota paperia, vaikka se tuli mun nimellä mun kotiin... On semmoisia asioita, mitä pitää sossunkin salata--” V1/34

Nuoret toivoivat, että ikätasoisuus huomioidaan, mutta tietoa kuitenkin annetaan.

“--Salaamisesta on aika usein enemmän haittaa kuin hyötyä.” V1/30

Asiakkaan toiveikkuuden lisääminen nähdään nykysosiaalityössä tärkeänä. (ks. Aarnio 2016, 303). Sosiaalityöntekijän toiveikkuudella arviointityöskentelyssä nähtiin haastattelussa merkitystä perheen oman toiveikkuuden kannalta Sosiaalityöntekijän oma luottamus siihen, että asioille voidaan tehdä jotain, voi heijastua lapsen omaan toiveikkuuteen.

Lasten on tärkeää saada tieto siitä, että asiat voivat muuttua, sosiaalityöntekijä on muutostyössä mukana ja lasten näkökulmalla on merkitystä.

“-- pitäisi jotenkin koettaa sitten vakuuttaa niille että asioille voidaan tehdä jotain, että ne uskaltaa sitten sanoa.” 30/V4

Toiveikkuuden tulee kuitenkin olla realistista. Liiallinen luottamus voi heikentää palveluiden tarpeen näkemistä. Toiveikkuuden tulee olla aitoa ja perustua todellisiin mahdollisuuksiin. Liiallinen toiveikkuus nähtiin epärealistisena ja ärsyttävänä. Pahimmillaan se voi johtaa riittämättömien palveluiden tarjoamiseen.

Sosiaalityöntekijän viileää ja etäistä kohtaamista pidettiin luottamusta heikentävänä tekijänä.

“No eihän niille mitään halua kertoa tai eihän siitä tule mitään jos se on kauhean välinpitämätön”. V1/33

Sosiaalityöntekijän ja lapsen välinen suhde on työskentelyn aikana keskeisessä roolissa. Jos luottamussuhde toimii, myös lapselle syntyy kokemus siitä, että hänen asiansa hoituvat. Sen sijaan luottamuksen puute voi heikentää arvioinnin onnistumista monilla tavoilla. Kokemus siitä, ettei sosiaalityöntekijä näe tilanteessa mitään hyvää, voi aiheuttaa nuorella kapinointia ja kokemuksen vaikuttamismahdollisuuksien puutteesta omiin asioihin. Sosiaalityöntekijältä lapsen mielipiteen selvittäminen vaatii myös tietoa nuorten keskuudessa olevista erilaisista ilmiöistä, jotka voivat vaikuttaa lapsen tai nuoren mielipiteeseen. Viileä ja etäinen kohtaaminen tekee suhteen muodostamisesta vaikeaa, eikä motivoi lasta kertomaan tilanteestaan. Nuoret eivät kokeneet, että iällä tai sukupuolella olisi automaattisesti merkitystä vuorovaikutussuhteen luomiseen.

”No mulla on jopa omakohtaista kokemusta sen verran, että mulla on joskus ollut joku semmoinen sosiaalityöntekijä, joka on vähän semmoinen etäinen ja hiljaisempi, niin jotenkin en mäkkään ole siihen saanut sitten semmoista kontaktia, varsinkaan lapsena. Mä olin sosiaalityöntekijätapaamisissa, aina vaan luin Aku Ankkaa jossain yleensä. Mutta sitten kun mulla on ollut semmoisia sosiaalityöntekijöitä, jotka on ollut silleen, no ensinnäkin heti

kun mä tulen ne on ollut mulle silleen moi ja kaikkea, tiedätkö, niin sitten siitä on tullut paljon kivempi (-) [0:38:36] ja sitten on saattanut selittää paljon muustakin asioista, ja sitten siitä pystyy just silleen vähän niin kuin sivussa kyselee niitä oikeitakin asioita.” V1/29

Huono kokemus sosiaalityöntekijän kohtaamisesta voi näyttäytyä nuoren yhteistyöhaluttomuutena tulevaisuudessa. Kuten sanottu, arviointivaihe voi olla nuoren ensikosketus sosiaalityöhön ja toimii pohjana tulevaisuuden työskentelyn rakentumiselle. (ks. Jaakola ym. 2024, 96.)

“Vaikuttaa myös tulevaisuuden palveluhalukkuuteen” V1/33

Luottamuksen syntymisen kannalta nuorten mielestä merkityksellistä oli asiakkaan aito ja empaattinen kohtaaminen, sekä sosiaalityöntekijän vilpitön halu auttaa asiakasta. Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välinen suhde onkin Jokisen (2016, Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välinen suhde) mukaan auttamissuhde, jossa tulee pyrkiä vastavuoroisuuteen, asiakkaan kunnioittamiseen, itsemääräämisoikeuden vahvistamiseen, luottamuksellisuuteen, rehellisyyteen, avoimeen yhteistyöhön ja empaattiseen kohtamiseen.

“-- Aito kohtaaminen ja läsnäolo lapsen kanssa voi antaa sille ehkä ekan kerran kertoa sen omia mielipiteitä ja kokemuksia.” V2/34

Lapsikeskeinen sosiaalityön ymmärrys sekä lastensuojelulaki (20 § ja 29 §) ja sosiaalihuoltolaki (32 §) ohjaavat vahvasti huomioimaan asiakkaana olevan nuoren näkemykset.

5.2 Lähiyhteisöön liitetyt tekijät

Haastateltavien kesken vallitsi yhteisymmärrys siitä, että kotikäynti on tilannearvion kannalta tärkeä. Koti antaa informaatiota siitä, millaisissa oloissa lapset elävät. Samalla se voi luoda perheelle tutun ja turvallisen tilan puhua omista asioista. Haastateltavat pohtivat myös sitä, pitäisikö kotikäynnin tapahtua ilman ennalta ilmoittamista, jotta se tarjoaisi

mahdollisimman todenmukaisen kuvan perheen arjesta. Ilta-aikaan tehty kotikäynti voisi tuoda erilaista informaatiota perheen tilanteesta, kuin päivällä toteutettu.

”Siinähan sitten näkee ne kotiolot. Vanhempien ja lasten käyttäytyminen yhdessä. Kyllä se on aika tärkeä.” V1/35

Vastauksissa toistui ajatus siitä, että arviointityöskentelyssä tulisi kysyä lapselta, ketä hän kokee turvallisiksi läheisiksi ja ketä hän haluaa ottaa arviointityöskentelyyn mukaan. Etenkin kiireellisissä tilanteissa mukana voisi olla henkilö, kenet lapsi tuntee. Kaikkia lapsen arkeen kuuluvia henkilöitä ei tule automaattisesti ottaa nuorten mielestä mukaan arviointiin, vaan mukana olevien henkilöiden täytyy olla osa lapsen edun toteutumisen kokonaisuutta. Sosiaalihuoltolaki (43 §) tukee tätä nuorten näkemystä ja velvoittaa sosiaalityöntekijää kartoittamaan läheisverkoston mahdollisuudet tukea lasta ja perhettä heidän tilanteessaan, jos se on lapsen edun mukaista.

”No se just että jos lähipiirissä on muita sukulaisia tai naapureita, että ne sukulaisethan yleensä tietää kanssa. Ja sitten pitäisi just koettaa etsiä semmoista rationaalista, järkevää sukulaista, joka voisi olla just semmoinen että se kertoisi kanssa jos jotkut asiat on huonosti.” V1/29

Lähiyhteisö voi toimia sosiaalisena tukena ja kontrollina tilanteessa. Sosiaalinen kontrolli voi vahvistaa suotuisan sosiaalisen käyttäytymisen toteutumista (ks luku 3.4). Lastensuojeluilmoituksen tekijänä saattaa olla esimerkiksi naapuri, joka on jollain tavalla tietoinen tilanteesta. Nuoret pohtivat useissa haastatteluissa, miten lähisukulaisten ja joissain tapauksissa naapureiden tuottaman tiedon hyödyntäminen voisi olla kokonaiskuvan muodostamisen kannalta merkityksellistä. Toisaalta lähiyhteisön mukaan ottamisessa täytyy olla tarkkana. Pahimmillaan se voi leimata asiakkaana olevan nuoren ja hänen perheensä.

”Siinäkin on vaan vähän se riski siitä, että ne tiedot leviää semmoisille henkilöille jotka sitten vaikeuttaa sitä lastensuojelua. Että jos on vaikka jotain sukulaisia, jotka alkaa sitten leimaamaan tai naapureissa alkaa leviää nämä jutut, niin sekin on ehkä vähän riski siinä mielessä.” V3/29

Lasten sosiaalisen pääoman nähdään muodostuvan vahvasti niissä puitteissa, jotka aikuiset heille luovat. Vuorovaikutustaitojen ja ympäristöön suhtautumisen malleja nuoret saavat ensisijaisesti perhepiirissä. (ks. 3.4; Van Aerschot & Salminen 2018, 250.) Haastateltavat toivat esille, että lapset ovat usein lojaaleja vanhemmilleen ja pyrkivät suojelemaan heitä, eikä oman perheen asioiden kertominen ulkopuoliselle ole haastateltavien mukaan tavallista. Vanhempien asenne voi vaikuttaa lapsen omaan halukkuuteen osallistua työskentelyyn. Haastateltavien keskuudessa pohdittiin sitä, että vanhemmat saattavat joissain tapauksissa luoda työskentelystä uhkakuvia tai mitätöidä lapsille sen tarvetta.

“Ja ne ei halua puhua perheen asioita. Ja ne ei halua aiheittaa mitään ongelmia omalle perheellä. Se on varmasti ahdistava tilanne.” V1/35

Koko perheen huomioimista pidettiin arvioinnissa tärkeänä. Jokaisen toivottiin saavan apua omiin henkilökohtaisiin ongelmiinsa, kuten koulunkäynnin haasteisiin tai mielen-terveyden pulmiin. Palveluita pitääkin kartoittaa myös sosiaalitoimen ulkopuolelta. Nuoret nostivat esille, miten vanhemmat “ovat tärkeitä”, “lapset joka tapauksessa rakastavat vanhempia”. Lasten hyvinvoinnin edistämiseksi koko perheen toivottiin saavan apua. Moniammatillista yhteistyötä voidaan pitää sosiaalihuoltolain (41 §) mukaisena tavoitteena.

Arviointityöskentely käynnistyy perheen ongelmista käsin ja haastatteluissa keskusteltiin pitkälti haasteista. Haastatteluissa kuitenkin nousi myös esille voimavarojen kartoittamisen tärkeys osana prosessia.

“...niitä suojaavia tekijöitä, onko jotain harrastuksia tai verkostojen kautta hyviä kokemuksia, missä niiden itsetunto menee ja sen sellaista.” V1 /31

Voimavaroihin keskittyvä työote voi auttaa asiakasta näkemään avun pyytämisen vahvuutena.

”Se on mun mielestä tosi hienoa, jos on sellainen tilanne, että vanhemmat itse soittaa ja haluaa apua, tarvitsee apua. Mun mielestä huomioida silleen, että antaa positiivista kommenttia. (naurahtaa)” V2/34

Jokisen (2016) mukaan eettisesti kestävässä sosiaalityössä tuleekin pyrkiä asiakkaan voimaannuttamiseen ja elämäntilanteen parantamiseen asiakkaan oman toimijuuden avulla.

5.3 Organisaatioon ja instituutioon liitetyt tekijät

Arvioinnin laadun ja luotettavuuden kannalta on tärkeää, että siinä ovat mukana kaikki arvioinnin kannalta olennaiset henkilöt. Tämä tarkoittaa sekä perheen omia verkostoja, että työntekijäverkostoja. Arvioinnin tulee olla perusteellista ja palveluita pitää tarjota kullekin perheenjäsenelle sellaiselta taholta, mistä he oikeasti hyötyvät. Arvioinnin luotettavuuden ja perusteellisuuden kannalta moniammatillisuutta pidettiin tärkeänä. Arvioinnissa mukana olevien henkilöiden tarpeellisuus mukana olemiselle tulee kuitenkin olla perusteltua.

“Jos miettii, että ne menisi nyt, tai alkaisi jotkut sosiaalityöntekijät hoitamaan tuota tapausta, mun mielestä ei olisi hyvä, että heti olisi kauheata porukkaa eri tyyppejä. Olisi alkuun työpäri, mutta totta kai vähän myöhemmin tarpeen mukaan selvittää, mitä eri alojen edustajia on tarpeen, koska jos on liikaa ihmisiä, sosiaalityöntekijöitä ja näin, se voi lisätä vähän uhan tunnetta vanhemmissa ja lapsissa.” V2/34

Suhteen rakentamisessa lähestymistapa asiakasta kohtaan on merkityksellistä. Erilaisissa yhteyksissä aineistossa toistui, miten sosiaalityöntekijän toiminta saattaa aiheuttaa asiakkaassa tarpeen puolustautua. Arviointityöskentelyssä käsitellään perheen ainutkertaisia ja yksityisiä asioita. Ison ammattiryhmän läsnäolo arviointityöskentelyn alkaessa voi herättää pelkoa ja vastarintaa. Luottamusta ja vastavuoroisuutta voi lisätä kiinnittämällä huomiota perheen positiivisiin voimavaroihin ja tuomalla myös niitä esille.

Nuoret toivoivat myös verkostoissa tapahtuvalta ammattilaisten väliseltä työskentelyltä luotettavuutta. Perheiden asioita ei heidän näkemyksissään tule kertoa muille ammattilaisille, kuin perustellusti.

”No esimerkiksi koulun ja sosiaalityöntekijöiden väli, niin mun mielestä sitä perheen juttua ei kerrota kouluun, vaan koulusta vaan kerrotaan että miten koulussa tyyltiin menee. Toki just silleen että jos nyt vaikka psykologeja ja semmoisia, että se kaikki välttämättömät jutut sen etenemisen kannalta tulee kerrotuksi ja (avautua) niin silleen pitää ehkä arvioida vähän sitten että mikä on välttämätöntä.” V3/29

Palvelutarpeen arvioinnin perusteella nuorten asiakkuus voi siirtyä kriteerien täytyessä lastensuojeluun. Instituutiona lastensuojelulla on nuorten puheissa sekä turvaa luova (ks. luku 5.1), että pelkoa herättävä leima. Ylipäänsä palvelutarpeen arviointi yhdistettiin herkästi lastensuojeluun ja näkökulmat painottuivat vahvoihin interventioihin ja tukitoimiin. Nuoret toivat keskusteluissa useaan kertaan esille lastensuojelun negatiivisen maineen. Nuorten mukaan pelko huostaanotosta ja negatiiviset uskomukset lastensuojelusta voivat vähentää motivaatiota työskennellä yhteistyössä perheen asioita selvittävän sosiaalityöntekijän kanssa.

“Mulla oli pienestä saakka lastensuojelusta itsellä semmoinen pelko, että aina kun joku otti yhteyttä, mä pelkäsin, että mut viedään pois kotoa. Että sitä pitäisi saada jotenkin muutettua...” V2 / 35

Sosiaalityöntekijän edustama lastensuojelun instituutio voi siis vaikuttaa siihen, miten sosiaalityöntekijä koetaan. Lapsilla voi olla myös tarve suojella vanhempiaan ja perhettä, eivätkä he halua aiheuttaa vanhemmilleen vaikeuksia. Esteiksi asioista puhumiselle nousi pelko, pelon pohdittiin voivan liittyä lastensuojelun lisäksi myös vanhempiin tai yleisemmin asioiden kertomiseen. Riittävä tiedon antaminen ja luottamussuhteen luominen nuoreen voivat auttaa pelon hälventämistä myös laajemmin instituutiota kohtaan.

“”-- varmaan kannattaisi jollain tapaa yrittää kertoa sitä että se on turvallinen asia se että lastensuojelu tulee mukaan siihen, eikä että se on huono asia, eikä kannattaisi ekana lähteä välttämättä sitä että nyt lähdetään laitokseen, että sitä lähestyttäisiin silleen varovaisesti ja turvallisesti.” V4/30

Aina arviointityöskentelyssä ei onnistuta. Epäonnistuneet arviot lisäävät epäluottamusta instituutiota kohtaan. Sosiaalityöntä- ja työntekijöiltä epäonnistuneet ratkaisut vaativat kriittistä itsereflektointia.

“Sille lapselle pitäisi ilmoittaa ensin. Mun tytölle tehtiin kerran se ja se haettiin vaan. Mun tyttö ei tiennyt mitään. Se pitäisi lailla kieltää... Ja meidänkin tilanteessa se loppujen lopuksi kävikin niin, että se olikin tarpeeton se sijoitus. Se ei mennytkään ihan niin kuin piti mennä...” V2/35

Palvelutarpeen arvioinnin toimipisteissä tavataan vanhempia ja lapsia. Muodollisten toimistotilojen rinnalle kaivattiin viihtyisiä tapaamisympäristöjä. Fyysisellä tilalla nähtiin olevan merkitystä lapsen ja sosiaalityöntekijän välisen suhteen rakentamiselle. Toimistotilojen lapsiystävällisyyden kohentamisen lisäksi tapaamispaikkoja voisi pohtia yhdessä ja niiden suhteen toivottiin joustavuutta ja luovuutta.

“--olisihan se hyvä, että pyrittäisiin järjestää mahdollisimman rento ympäristö, eikä pelkät valkoiset seinät.--Vois kyllä kysyä ihan suoraan lapsilta, että miltä siitä tuntuu että missä se haluaisi tavata, molemmilta lapsilta.” V1/30

Viihtyisien tilojen lisäksi toiminnallisuus tapaamisilla voisi nuorten mukaan helpottaa lasten osallistumista.

“Että on huomannu omissa kokemuksissa lasten kanssa että parhaat keskustelut käydään kun ollaan kävelemässä, pitkällä automatkoilla, nuotiolla pimeässä. Totta kai siis jotkut asiat voi olla vaikea järjestää, mutta just pyrkii kartoittamaan sitä ja kysyy sitä että mitä se lapsi haluaisi tehdä.” V1/30 (myös V3)

Tapaamisaikoihin ja paikkoihin vaikuttamisella voitaisiin lisätä arviointityöskentelyn toteuttamisessa vastavuoroisuutta sosiaalityöntekijän ja asiakasperheen välillä. Joustavat aikataulut ja fyysisten tapaamistilojen viihtyvyys voisivat tukea arvioinnin asiakaslähtöistä toteuttamista. Lapselle mieluinen tapaamispaikka voi helpottaa lapsen osallistu-

mista arviointityöskentelyyn. Joustavat aikataulut voivat helpottaa vanhempien osallistumista, jos he ovat työssäkäyviä. Toisaalta ilta-aikaiset tapaamiset saattavat tuoda erilaista informaatiota perheestä. Nuoret nostivat esimerkkinä alkoholin ja muiden päihteiden käytön, joiden käyttäminen saattaa tapahtua ilta-aikaan.

”Muinakin kuin virka-aikoina tapahtuvaa, jos se on virka-aikoina, se on aina jostain pois, vanhemmilla esimerkiksi työstä tai opiskelusta tai kuntouttavasta himahengailusta, jos on muksut hoidossa ja se on tärkeitä. Lapsille se on pois koulusta ja se on myös määrittävää, jos joutuu lapsena sanomaan mihin on menossa tai vanhempana töissä sanomaan, mihin on menossa.” V1/31

Resurssihin ja palveluiden oikein kohdentamiseen liittyviä huomioita nousi esille. Palveluiden saatavuus ei välttämättä ole suoraan kiinni siitä, onko tukitoimia varten riittävästi resurssia. Merkitystä on myös sillä, näkevätkö sosiaalityöntekijä ja asiakasperhe avuntarpeen samalla tavalla.

“No mä olen ainakin sitä mieltä - mikä on mun mielestä vähän hassua... ne, jotka oikeasti haluaa apua, niitä ei auteta. Ja sitten ne, jotka eivät halua sitä, niille väkisin tyrkytetään sitä. Väkisin, väkisin, väkisin. Että täällä on monta perhettä, jotka on sanonut, että mä olen monta vuotta pyytänyt apua, mutta kukaan ei ole halunnut auttaa ja sen takia mä olen nyt täällä kun on liian myöhäistä. Niin se on yksi juttu oikeasti, mikä on tosi surullista.” V2/35

Palveluiden oikein kohdentumisen ja vaikuttavuuden kannalta yhteisen ymmärryksen aikaan saaminen on tärkeää, vaikka näkemykset eivät olisikaan aivan yhtenäiset.

Haastattelukysymykset ohjasivat ottamaan lähiverkostosta koulun huomioon. Haastattelut näkivät koulun mukaan ottamisen arviointiin sekä positiivisena, että negatiivisena asiana. Koulu tapaamispaikkana näyttäytyi sopivana, mikäli lapsi itse kokee sen mieluisaksi paikaksi tavata sosiaalityöntekijää. Jos kotiolot ovat kurjat, voi koulu edustaa lapselle turvapaikkaa. Kaikilla ei kuitenkaan ole koulussa kavereita tai siellä saatetaan kiussa, jolloin koulu voi näyttäytyä ahdistavana paikkana. Koulu itsessään ei instituutiona

ole nuorten puheissa taho, jolle arvioinnin sisällöstä tulisi kertoa. Koulun näkemyksiä olisi kuitenkin tärkeää kuulla arviointia varten.

6 Johtopäätökset ja pohdinta

Tutkimuksissa on Jokisen (2016) mukaan todettu, että sosiaalityössä luottamuksellisella suhteella on yhteys kokemukseen palvelun vaikuttavuudesta ja hyödyllisyydestä. Tämän vuoksi voin todeta sen rakentumisen tai heikentymisen pilkkomista pieniin rakennusosiin voidaan pitää hyödyllisenä sosiaalityön kehittämisen näkökulmasta. Palvelutarpeen arvioinnissa luodaan pohjaa tulevaisuuden työskentelyllä. Nuorten näkemyksiä tutkimalla voidaan lisätä ymmärrystä siitä, millä asioilla tulevaisuuden sujuvaa työskentelyä voidaan taata. Nuorten haastatteluissa toistui heidän näkemyksensä siitä, että sosiaalityöntekijältä toivotaan tuttuutta ja suhteen luottamuksellisuuden rakentuminen vaatii aikaa. Tapaamisen toteuttaminen nuorelle sopivalla tavalla voi helpottaa lapsen osallistumista tapaamiselle. Jokisen (2016) mukaan luottamuksellisen suhteen rakentuminen on vaikuttavan sosiaalityön perusta. Tämänhetkinen usein palveluita pirstaloiva järjestelmä haastaa tutun sosiaalityöntekijän jatkumon arvioinnin jälkeisiin palveluihin edetessä. Palvelut on järjestetty hyvinvointialueilla eri tavoin. Palvelutarpeen arvioinnin toimiessa erillisenä yksikkönä ja varsinaisen palvelun jatkuessa toisaalla, tulee ensimmäinen työntekijävaihdos nuorelle jo siinä kohdassa. Luottamuksellisen suhteen luominen palvelutarpeen arvioinnin aikana näyttäytyikin tärkeänä, mutta palvelujärjestelmän rakenteet itsessään voivat heikentävät luottamuksellisuuden rakentamista palveluihin siirryttäessä, jos tuttuuden näkökulma luottamuksen rakentamisessa sivuutetaan. Kiireelliset tilanteet ovat luonteeltaan sellaisia, ettei niitä voi suunnitella ennalta ja työntekijän pysyminen samana työskentelyn jatkuessa on niissä tapauksissa melko mahdotonta varmistaa.

Kellokumpu (2024) on tutkinut nuorten miesten syrjäytymistä yhteiskunnasta. Heikko sosiaalinen pääoma synnyttää epäluottamusta, millä puolestaan on vaikutusta haluttomuuteen hakeutua tuen ja palveluiden piiriin. Aineistosta nousseiden huomioiden myötä

voin todeta, että sosiaalityöntekijän tavalla kohdata lapsi tai nuori voi olla vaikutusta siihen, millaisina palveluhalukkuus ja luottamus yhteiskunnan palveluihin myöhemmin näyttäytyvät. Luottamuksen rakentuminen lastensuojeluun voi kasvaa tai heikentyä arviointityöskentelyn myötä. Huonot kokemukset kulkevat taakkana mahdollisissa myöhemmissä vuorovaikutussuhteissa sosiaalitoimen kanssa. Vanhempien huonot kokemukset voivat heijastua lasten rohkeutena tai sen puutteena kertoa omista ja perheen asioista sosiaalityöntekijälle.

Törrönen ym. (2023) toteavat, että lasten kanssa työskentelevien aikuisten tärkeimpiä tehtäviä on kuulla heitä ja luoda heihin luottamuksellisia suhteita. Kuuleminen voi antaa heille kokemuksen siitä, että he ovat arvokkaita ja heitä halutaan ymmärtää. Aidon ja empaattisen kohtaamisen merkitys nousi toistuvasti nuorten puheissa toiveena sosiaalityöntekijän suuntaan. Lasten ja nuorten kohtaamisessa aikaan saatu kokemus kohdatuksi tulemisesta on merkityksellinen. Tunne siitä on erityisen tärkeä, että nuori näkemyksiin otetaan tosissaan ja hän voi vaikuttaa omassa elämässään tapahtuviin asioihin. Diaz ja kumppanit (2018) toivat huostaanotettujen lasten näkemyksiä tutkiessaan esille tuloksen, miten lasten ja nuorten mahdollisuudet vaikuttaa omiin asioihinsa arviointityöskentelyssä näyttäytyivät heidän näkemyksissään vähäisinä ja aiheuttivat kokemusta osallistumisen hyödyttömyydestä. Omassa aineistossani nuoret toivatkin esille, että heidän tulisi antaa tehdä omia päätöksiä, vaikka pienissäkin asioissa, jotta kokemus vaikuttamisen mahdollisuudesta syntyisi.

Törrönen ym. (2023, 131) kuvasivat artikkelissaan asiakkaan olevan lapsen ja sosiaalityöntekijän välistä suhdetta. Sosiaalityöntekijän ja nuoren välinen suhde arviointityöskentelyssä on ammatillinen suhde. Samanaikaisesti se on ihmissuhde, jolla voi olla nuorelle iso merkitys. Suhde ei ole tasavertainen, mutta sen tulee olla nuorta kunnioittavaa. Nuorelle on tärkeää tarjota tila, jossa hän voi vapaasti kertoa itselleen merkityksellisiä asioita elämästään. Aineistosta nousi esille samankaltainen toive nuorten kertomana. Aina nuori ei kuitenkaan halua tavata sosiaalityöntekijää tai kertoa asioistaan. Kokemusasiantuntijat toivoivat, että näissä tapauksissa kiinnitettäisiin huomiota siihen elämismää ilman kokonaisuuteen, jossa nuori elää. Olisi tärkeää hahmottaa, miksi nuori ei tule tapaamiselle. Nuoret saattavat pyrkiä suojelemaan vanhempiaan, heitä ei yksinkertaisesti kiinnosta tai erilaiset ennakkoluulot ja pelot aiheuttavat vetäytymistä tapaamisilta. Voi-

dakseen vaikuttaa vuorovaikutuksen aikaansaamiseen, sosiaalityöntekijän on merkityksellistä tiedostaa, millaiset asiat saattavat olla esteenä nuoren luottamukselle ja kohtaamiselle. Sosiaalityöntekijän on hyvä suhtautua kriittisesti siihen, millaista tietoa ja millaisin perustein hän käyttää päätöksen tekemisen pohjalla (ks. Lamponen 2022).. Hätäisten joutopäätösten tekeminen voi muodostua luottamuksellisen suhteen muodostamisen esteeksi.

Nuorta täytyy lainsäädännön, tämän tutkielman aineiston sekä tässä tutkielmassa käsittelemäni kirjallisuuden valossa tavata palvelutarpeen arvioinnissa. Törrönen ym. (2023, 121) toivat esille, miten lapsen tapaamisen sivuuttaminen on pahimmillaan voinut johtaa vakavaan väkivaltaan ja kaltoinkohteluun kotona, minkä seurauksena näennäisesti tuen piirissä ollut lapsi on menehtynyt. Aineistossa nuoret toivat hyvin yksimielisesti esille odotuksia sosiaalityöntekijälle turvallisuuden varmistajana. Väkivallan tunnistaminen ja sen mahdollisuuden huomioiminen arviointityöskentelyä toteutettaessa nousi nuorten haastatteluissa esille. Nuoret toivoivat, että tapaamiset toteutettaisiin siten, että koko perheen dynamiikka voitaisiin tarkastella samanaikaisesti. Sosiaalityöntekijältä toivottiin kuitenkin aikaa ja osaamista mahdollistaa tapaamisia niinkin, että jokaisen on turvallista ja mahdollista kertoa siitä myös yksin. Väkivallan arvioinnin toivottiin tapahtuvan hyvin nopeasti ja siihen toivottiin nopeaa puuttumista. Yhteiskunnallisena toimijana sosiaalityön lapsia suojelemaan tehtävää kohtaan nousi vahvoja odotuksia. Nuoret toivoivat, että sosiaalityöntekijällä on kriittisissä tilanteissa ammattitaitoa ja uskallusta tehdä lasta suojelevia päätöksiä, vaikka vanhemmat sitä vastustaisivat.

Isola ym. (2022) ovat tutkineet vanhempien kokemuksumppanuuden hyötyjä ja haasteita. Vanhemmat ovat näissä tutkimuksissa toivoneet, että työskentelyssä huomioitaisiin aiempaa enemmän koko perheen hyvinvointi (mt., 2). Myös omassa aineistossani nuoret toivat esille huomion siitä, miten arvioinnissa pitäisi pohtia kunkin perheenjäsenen tarvitsemia palveluita erikseen, eikä keskittyä arvioimaan esimerkiksi pelkästään lastensuojelun tarvetta. Tällainen kokonaisuuden huomioiminen voi auttaa tukea palveluiden oikein kohdistumista ja sitä kautta vaikuttavuutta ja tehokkuutta. Sen lisäksi koko perheen huomioiminen voi lisätä kuulluksi tulemisen kokemusta ja sitä kautta kasvattaa luottamusta ammattiauttajia ja järjestelmää kohtaan. Sosiaalihuoltolaki (41 §) tukee tätä nuorten tuotta-

maa näkemystä velvoittamalla sosiaalityöntekijää huolehtimaan, että hänellä on päätöksenteon tueksi käytettävänä riittävästi monialaista tietoa ja asiantuntemusta lapsen edun toteutumisen turvaamiseksi.

Lamposen (2022) tutkimuksessa mielenkiintoista oli, että sosiaalityöntekijät itse tuottavat arvioinnin perustuvan joskus intuitiiviseen tai epävarmaan tietoon, jonka todenperäisyyttä ei välttämättä pystytä siinä hetkessä tarkistamaan. Tiedot voivat kuitenkin auttaa kokonaiskuvan rakentamista ja vaikuttaa merkittävästi sosiaalityöntekijän ratkaisuihin. Nuoret itse suhtautuivat aineistossa kriittisesti sosiaalityöntekijöiden tekemiin tulkintoihin ja ennakoasenteisiin. Nuorten käsityksissä nämä tulkinnat voivat olla myös virheellisiä. Samalla, kun nuoret toivoivat, että sosiaalityöntekijällä on ammattitaitoa tunnistaa erilaisia sosiaalisia riskejä lisääviä tekijöitä, he toivoivat, että liiallista tulkintaa ja ennakkokäsityksiä vältettäisiin. Itse näen tämän korostavan palvelutarpeen arvioinnin lopputuleman kriteerien huolellista avaamista kaikille asianosaisille ja sosiaalityöntekijän avoimuuden tärkeyttä asiakasta ja perhettä kohtaan. Aineistossa nuoret toivoivatkin rehellistä, riittävää ja ikätasoista tiedon antamista myös asiakkaana oleville lapsille.

Forsellin, Inget-Leinosen ja Seppälän (2024) julkaiseman Terveysten- ja hyvinvoinninlaitoksen tilastoraportin mukaan lastensuojelua ja erityistä tukea tarvitsevien lasten palvelutarpeenarviointien käsittelyajat ovat pitkittyneet jo kolmen peräkkäisen vuoden ajan. Vuoden 2024 aikana tehdyn seurannan mukaan 80% arvioinneista valmistui ajallaan. Aineistossa nuoret toivat esille, miten sosiaalityöntekijän kiire ja resurssien vähyys voivat näyttäytyä arvioinnin lopputuloksen kannalta ongelmallisena. Toisaalta arvioinnin määräjajat eivät nuorten puheissa määritelleet hyvää arviointia. Nuoret toivoivat enemmänkin tiivistä työskentelyä ja riittävästi tapaamisia. Luottamuksellisen suhteen muodostuminen vaatii aikaa ja jokaiselle perheenjäsenelle toivottiin useissa kohdissa omia tapaamisia perheen yhteisten tapaamisten lisäksi. Arvioinnin toivottiin olevan kokonaisvaltaista ja koko perheen huomioon ottavaa, ajallisesti sen määrittely ei korostunut. Payne (2020, 21) tuo keskusteluun huomion siitä, että arviointi on lastensuojelutyössä jatkuvaa, eikä se rajaudu vain erilliseen arviointityöskentelyyn.

Yhteenvetona totean, että luottamuksen rakentuminen palvelutarpeen arvioinnissa on sekä inhimillisesti, että palveluiden vaikuttavuuden näkökulmasta merkityksellistä. Pal-

velutarpeen arvioinnista käynnistyvä työskentely lähtee rakentumaan jo arvioinnin aikana. Luottamuksellisen suhteen luominen vaatii kuitenkin aikaa, mikä edellyttää sosiaalityöntekijältä joustavaa ajankäyttöä ja riittävää työresurssia kunkin asiakkaan elämäntilanteen kokonaisvaltaiseen selvittämiseen. Palvelutarpeen arvioinnin kolmen kuukauden mittainen enimmäisaikaraja haastaa pitkäaikaisen luottamussuhteen luomisen systeemissä, jossa sosiaalityöntekijä vaihtuu asiakkuuden alkaessa. Auttamishalu, sekä aito ja empaattinen kohtaaminen korostuivat nuorten puheissa. Sosiaalityöntekijä voi palvelutarpeen arviointia toteuttaessaan lisätä nuorten luottamusta yhteiskuntaan aidolla ja läsnäolevalla kohtaamisella, sekä arvostuksella. Nuorta pitää kuulla ja hänen mielipiteitään on tärkeää kunnioittaa, vaikka lopputulema ei olisikaan nuoren toivoma Sosiaalityöntekijältä nuoret toivovat turvaa silloin, kun sitä ei kotoa saa. Sosiaalityöntekijältä se vaatii tilanteen monipuolista selvittämistä ja rohkeutta puuttua ristiriitaiseenkin tilanteeseen lapsen edun vaatimalla tavalla.

Jatkotutkimuksen aiheena olisi kiinnostavaa hypätä vuorovaikutussuhteiden tarkastelusta laajempaan systeemin tarkasteluun ja tutkia palvelutarpeen arvioinnin toteuttamistapojen eroavaisuuksien vaikutuksia asiakasnäkökulmasta. Näkyykö se siinä, että kuka pääsee palveluiden piiriin ja kuka ei? Ovatko lainsäädäntöön perustuvat kriteerit lähellä toisiaan vai kaukana toisistaan, riippuen paikallisesti tehtävistä tulkinnoista ja palvelurakenteesta? Kysymyksiä tutkielman loppuvaiheessa riittää. Tuloksilla voitaisiin saada merkityksellistä tietoa arviointityöskentelyn paikantumisesta ja sen vaikuttavuudesta ja hyödyllisyydestä. Gradua tehdessäni huomioni oli, että palvelutarpeen arviointi paikantuu palvelujärjestelmissä eri tavalla eri hyvinvointialueilla. Toisissa arvioinnin tehnyt sosiaalityöntekijä jatkaa perheen kanssa työskentelyä, toisissa prosessi on pilkottu hyvin pieniin osiin ja työntekijöitä voi olla useita ennen varsinaiseen palveluun päätymistä. Etenkin tehokkuuden ja vaikuttavuuden näkökulmasta asiaa olisi tärkeää selvittää näinä aikoina, kun valtion hallitus leikkaa sosiaali- ja terveystalouden isolla kädellä. Tietoon perustuville ja yhtenäisille käytännöille on sosiaalityössä tilausta (Raunio 2010, 388). Tietoa siitä, millaisilla eri tavoilla sosiaalihuoltolain ja lastensuojelulain mukaiset palvelutarpeen arvioinnit toteutetaan eri puolella Suomea, ei kuitenkaan ollut löydettävissä, enkä saanut konkreettista tietoa siitä miten arviointityöskentely on toteutettu milläkin hyvinvointialueella.

Jo johdannossa toin esille Jaakolan ym. (2024) huomion siitä, että arviointityöskentely on aina asiakkaan kannalta seuraamuksellista ja tutkimusta siitä on vain vähän. Puutteellisuus oli havaittavissa kokonaiskuvaa muodostettaessa. Luottamuksen rakentumisen tai heikentymisen näkökulmasta jatkotutkimuksella olisi väliä. Tuloksista nousi vahvasti esille, miten luottamuksen rakentumiselle tarvitaan riittävät puitteet ja resurssit. Niukkojen resurssien aikoina on tärkeää löytää nuorten näkökulmasta taidokkaimmat menetelmät ja tehokkaimmat käytännöt turvata ja suojella heitä, sekä lisätä yhteiskunnan taholta tulevaisuutta ja luottamusta heidän elämäänsä. Muuten koko keskustelu nuorten näkökulmien esille tuomisesta ja luottamuksellisen suhteen merkityksestä tutkitun tiedon valossa jää kiinnostavaksi, mutta varsin merkityksettömäksi pohdinnaksi.

Valitsemani teoreettisen viitekehyksen avulla sain valmiista aineistosta kiinnostavia tuloksia. Jäin pohtimaan, olisiko oman aineiston kerääminen kuitenkin tuottanut kattavamman, ajankohtaisemman ja ehkä yllättävämmänkin lopputuloksen. Luottamuksen teeman ympärillä riittää pohdittavaa, aiheen tyhjäksi selittäminen on mahdotonta. Sosiaalityöhön vaikuttavat ajan poliittinen päätöksenteko, sekä vallalla olevat arvot ja suuntauksat. Sosiaalityössä myös sillä on väliä, missä vuorovaikutussuhteita luodaan. Kaikissa työtehtävissä valta ei ole samalla tavalla läsnä.

Jäin lopuksi pyörittelemään ajatusta siitä, kannattaako nuoren luottaa sosiaalityöhön ja sosiaalityöntekijään, jos resurssia ei ole riittävästi? Palvelutarpeen arvioinnissa luottamusta voidaan analysoimani aineiston perusteella selkeästi lisätä tai heikentää. Voiko sosiaalityöntekijä toimia aidosti siinä turvaa tuottavassa tehtävässä heikossa asemassa olevan nuoren elämässä, mitä häneltä kokemusasiantuntijana toimivien nuorten puheissa odotetaan, jos palveluita arvioinnin tekemisen jälkeen on vain heikosti saatavilla? Luottamussuhteen säilyttämiseksi odotuksiin tulisi voida vastata.

Lähteet

- Aarnio, Noora (2016) Huostaanoton jälkipuinti ja uudet oivallukset. Teoksessa Enroos, Rosi; Heino, Tarja & Pösö, Tarja: Huostaanotto, lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino. 291-315.
- Alasuutari, Pertti (2011) Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.
- Baginsky, Mary (2023) Parents' views on improving relationships with their social workers. *Journal of Social Work* 23 (1),3-18. <https://doi.org/10.1177/14680173221101244>
- Diaz, Clive; Pert, Hayley & Nigel, Thomas (2018) "Just another person in the room": young people's views on their participation in Child in Care Reviews. *Adoption & Fostering* Vol. 42 (4), 369–382.
- Ellonen, Noora & Korkiamäki, Riikka (2005) Sosiaalinen pääoma lasten ja nuorten näkökulmasta. Teoksessa Jokivuori, Pertti (toim.): Sosiaalisen pääoman kentät. Jyväskylä: Minerva-kustannus. 414-434.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juhani (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Forssell, Martta; Inget-Leinonen, Susanna & Seppälä, Kirsi (2024) Lastensuojelun käsittelyajat 1.4.2024-30.9.2024. Palvelutarpeen arvioinneissa huomattavia viiveitä useilla hyvinvointialueilla. Terveyden- ja hyvinvoinninlaitoksen tilastoraportti 4.12.2024. Saatavilla https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/150052/Tr_56_24_Lastensuojelun_kasittelyajat_huhti_syyskuu_2024.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 3.4.2025.
- Freeman, Michael (2011) Why It Remains Important to Take Children's Rights Seriously. Teoksessa Freeman, M. (toim.): *Children's Rights: Progress and Perspectives: Essays from the International Journal of Children's Rights*. Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 5–25.
- Gadamer, Hans-Georg (2004) Hermeneutiikka. Ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa. Suomentanut Nikander, Ismo. Tampere: Vastapaino.
- Isola, Anne-Mari; Saarto, Sanna; Inkinen, Katri & Kallio, Minttu (2022) Lastensuojelun asiakasvanhempien kokemuksumppanuus – Onnistumisia ja oppeja. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos – Tutkimuksia tiiviisti. 4/2022. Saatavilla https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/145324/URN_ISBN_978-952-343-934-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 3.4.2025.
- Moore, Robert (2014) Capital. Teoksessa Grenfell, Michael: *Pierre Bourdieu: Key Concepts*. Taylor & Francis Group. Ebook. Viitattu 10.3.2025.
- Hallintolaki 434/2000
- Hankamäki, Jukka (2015) Dialoginen filosofia. Teoria, metodi ja politiikka. Helsinki: Helsingin yliopistopaino.
- Harrikari, Timo (2016) Byrokratian syklit ja asiakkaan rytmit sosiaalityössä. Teoksessa Törrönen, Maritta & Hänninen, Kaija & Jouttimäki, Päivi & Lehto-Lunden, Tiina & Salovaara, Petra & Veistilä, Minna. *Vastavuoroinen sosiaalityö*. Gaudeamus. Helsinki, 127-137.
- Helve, Helena; Honkasalo, Veronika; Kuusisto, Arniika; Louhivuori, Leena & Kokkonen, Juhana (2005) Nuoret ja sosiaalinen pääoma – käsitteiden monimerkityksellisyys. Teoksessa Jokivuori, Pertti (toim.): *Sosiaalisen pääoman kentät*. Jyväskylä: Minerva-kustannus. 196-215.

- Helsingin kaupunki (n.d.) Lastensuojelun ja erityisen tuen tarpeen arviointi. Saatavilla <https://www.hel.fi/fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/lasten-ja-perheiden-palvelut/tukea-lapselle-nuorelle-ja-perheelle/lastensuojelun-ja-erityisen-tuen-tarpeen-arviointi>. Viitattu 3.4.2025.
- Helsingin yliopisto (2024) Nuorten mielenterveysongelmat on otettava vakavasti. Valtiotieteellinen tiedekunta. Saatavilla <https://www.helsinki.fi/fi/valtiotieteellinen-tiedekunta/ajankohtaista/nuorten-mielenterveysongelmat-otettava-vakavasti-0>. Viitattu 25.3.2025.
- Ilmonen, Kaj (2000) Sosiaalinen pääoma: käsite ja sen ongelmallisuus. Teoksessa Ilmonen, Kaj (toim.) Sosiaalinen pääoma ja luottamus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino. 9-38.
- Jaakola, Anne-Mari; Lamponen, Tuuli; Aaltio, Elina; Aarnio, Noora; Haapala, Maija; Heino, Eveliina; Pösö, Tarja; Repo, Jenni & Veistilä, Minna (2024) Lapsen tilanteen arviointi lastensuojelussa ja lapsiperhesosiaalityössä. Aikalaiskuvausta. Teoksessa Kiili, Johanna; Jaakola, Anne-Mari; Anis, Merja; Lamponen, Tuuli & Stenvall, Elina (toim.) Lapsiperheiden ja lastensuojelun sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus. 93-106.
- Jaakola, Anne-Mari; Karttunen, Teija & Svenlin, Anu-Riina (2024) Sosiaalityöntekijöiden osaaminen ja lapsen kehitystieto tilannearvioinnissa. Teoksessa Kiili, Johanna; Jaakola, Anne-Mari; Anis, Merja; Lamponen, Tuuli & Stenvall, Elina (toim.) Lapsiperheiden ja lastensuojelun sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus. 107-121.
- Jokinen, Arja (2016) Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välinen suhde. Teoksessa Törrönen, Maritta & Hänninen, Kaija & Joutimäki, Päivi & Lehto-Lunden, Tiina & Salovaara, Petra & Veistilä, Minna. Vastavuoroinen sosiaalityö. Gaudeamus. Helsinki, 138-147.
- Jokinen, Kimmo; Malinen, Kaisa; Pirskanen, Henna; Moilanen, Sanna; Rautakorpi, Sonja; Harju-Veijola, Minna; Notko, Marianne ja Kuronen, Marjo (2013) Lapset kertovat perheestä - mitä kuulemme? Teoksessa Heino, T., Eronen, T., Kataja, K., Kestilä, L., Känkänen, P., Paananen, R., Pösö, T., & Rainio, A. P. Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Helsinki: University Press.
- Juhila, Kirsi (2021) Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteet. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Saatavilla: <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus>. Viitattu 15.4.2025.
- Jylhä, Marja; Valkama, Outi; Raitanen, Jani & Tiainen, Kristina (2025) Luottavatko ikäihmiset yhteiskuntaan ja palveluihin? Yhteiskuntapolitiikka 90 (1), 45-57.
- Kajanoja, Jouko (1998) Sosiaalinen pääoma. Yhteiskuntapolitiikka 63(1), 36-49.
- Kaunismaa, Pekka (2000) Yhdistyselämä ja sosiaalinen pääoma. Teoksessa Ilmonen, Kaj (toim.) Sosiaalinen pääoma ja luottamus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino. 119-143.
- Kellokumpu, Artti (2024) Hikyt. Sosiaalisesti vetäytyneet yksinäiset nuoret yksinäisyyden, työttömyyden ja maskuliinisuuden ristipaineessa. Akateeminen väitöskirja. Helsingin yliopisto.
- Keskinen, Jarkko ja Teräs, Kari (2008) Sosiaalinen pääoma ja luottamus – miten tehdä näkymätön voimavara näkyväksi. Teoksessa Keskinen, Jarkko & Treäs, Kari (toim.): Luottamus, sosiaalinen pääoma, historia. Turku: Turun historiallinen yhdistys ry. 7-24.
- Keski-Uudenmaan hyvinvointialue (n.d) Lapsiperheiden palvelutarpeen arviointi. Saatavilla <https://www.keusote.fi/palveluhakemisto/lapsiperheiden-ja-nuorten-palvelutarpeen-arviointi/>. Viitattu 3.4.2025.

- Kiili, Johanna; Itäpuisto, Maritta; Moilanen, Johanna; Svenlin, Anu-Riina & Malinen, Kaisa Eveliina (2021) Professionals' views on children's service user involvement. *Journal of children's services* vol 16 (2), 145-158. <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/jcs-10-2020-0069/full/pdf?title=professionals-views-on-childrens-service-user-involvement> Viitattu 13.2.2025
- Korkiamäki, Riikka (2013) Kaveria ei jätetä!: sosiaalinen pääoma nuorten vertaissuh-teissa. Akateeminen väitöskirja. Tampere University Press.
- Kotkavirta, Jussi (2000) Luottamus instituutioihin ja yksilöllinen hyvinvointi. Teoksessa Ilmonen, Kaj (toim.) *Sosiaalinen pääoma ja luottamus*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino. 55-68.
- Lastensuojelulaki 417/2007.
- Lamponen, Tuuli (2022) Kiireellisen sijoituksen päätöksenteko lastensuojelun sosiaali-työntekijän työnä. Akateeminen väitöskirja. Joensuu: PunaMusta Oy - Yliopisto-paino.
- Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue (n.d.) Perheille. Perhekeskus. Saatavilla <https://www.luvn.fi/fi/elamanvaiheet/perheille>. Viitattu 3.4.2025.
- Mäntysaari, Mikko; Pohjola, Anneli & Pösö, Tarja (2017) *Sosiaalityö ja teoria*. Jyväskylä: PS-kustannus. Verkkojulkaisu.
- Payne, Malcolm (2020) *How to Use Social Work Theory in Practice: An Essential Guide*. Policy Press.
- Putnam, Robert D (2000) *Bowling alone: the collapse and revival of American commu-nity*. New York: Simon & Schuster.
- Pösö, Tarja & Aarnio, Noora (2023) Palvelutarpeen arviointi lastensuojelun rajapinnoilla asiakasnäkökulmasta: Nuorten ja vanhempien näkemyksiä. *Janus: sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*. 31 (3), 235-252.
- Pösö, Tarja (Tampereen yliopisto): Lastensuojelu lapsen etuna: haastattelut 2021-2022 [data]. Dataversio 1.0 (2023-11-09). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. DOI: <https://doi.org/10.60686/t-fsd3786>; URN: <https://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3786>
- Raunio, Kyösti (2010) Onko näyttöön perustuvalla käytännöllä tulevaisuutta sosiaalipal-veluissa? *Janus sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*. 19 (4), 387-395.
- Rissanen, Päivi (2013) *Kokemusasiantuntijat ja palvelujärjestelmä*. Teoksessa Falk, Hanna; Kurki, Marjo; Rissanen, Päivi; Kankaanpää, Sini; Sinkkonen, Niina (toim.) *Kuntoutujasta toimijaksi – kokemus asiantuntijuudeksi. Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen työpaperi 39/2013*. Tampere: Juventes Print. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/110670/URN_ISBN_978-952-302-028-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 13.2.2025.
- Ruokolainen, Hilma (2024) Nuorten mielenterveysoireilu lisääntyy – mitä nuorisotyö voi tehdä? Opetushallitus. Saatavilla [www-muodossa https://www.oph.fi/fi/uutiset/2024/nuorten-mielenterveysoireilu-lisaantyy-mita-nuorisotyvo-voi-tehda](https://www.oph.fi/fi/uutiset/2024/nuorten-mielenterveysoireilu-lisaantyy-mita-nuorisotyvo-voi-tehda). Viitattu 4.3.2025.
- Ruuskanen, Petri (2015) *Sosiaalinen pääoma* Teoksessa Eriksson, Kai: *Verkostot yhteis-kuntatutkimuksessa* (toim.) Helsinki: Gaudeamus.
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2024) *Sosiaalihuoltolain soveltamisopas*. Helsinki: Valtio-neuvoston julkaisuarkisto Valto. Saatavilla https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165650/STM_2024_13.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 13.2.2025.

- Tuominen Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Tuominen, Minna & Tikkanen, Jenni (2023) Adolescent social capital: An intergenerational resource? *Journal of Adolescence* 4. 7 (95), 1420-1434.
- Tulensalo, Hanna (2015) Lapsen tiedollinen toimijuus lastensuojelun sosiaalityössä. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatin tutkimus. Lapsi- ja nuorisososiaalityön erikoisala. Tampereen yliopisto. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/98814/LI-SURI-1460708563.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (ei vielä käytetty, mutta tästä saa varmasti lähteitä)
- Törrönen, Maritta (2016) Vastavuoroisuuden yhteisöllinen luonne. Teoksessa Törrönen, Maritta & Hänninen, Kaija & Jouttimäki, Päivi & Lehto-Lunden, Tiina & Salovaara, Petra & Veistilä, Minna. Vastavuoroinen sosiaalityö. Gaudeamus. Helsinki. 39-56.
- Törrönen, Maritta & Sharpe, Darren (2016) Nuorten osallistuminen sosiaalityön tutkimukseen. Teoksessa Törrönen, Maritta & Hänninen, Kaija & Jouttimäki, Päivi & Lehto-Lunden, Tiina & Salovaara, Petra & Veistilä, Minna. Vastavuoroinen sosiaalityö. Gaudeamus. Helsinki. 278-290.
- Törrönen, Maritta; Kalliola, Susanna & Paaso, Sari-Anne (2023) ”Sit tietää mitä sille lapselle on tapahtunut” – alle 12-vuotiaiden lasten kuuleminen lastensuojelutyössä. *Janus* (2), 128-144
- Van Aerschoot, Lina & Salminen, Jarkko (2018) Hyvä, paha lähiö – nuoret ja asuinalueella syntyvä sosiaalinen pääoma. *Sociologia* Vol.55 (3), 248-262.
- Vantaan ja Keravan hyvinvointialue (n.d) Palvelutarpeen arviointi lapsiperheiden sosiaalityö ja lastensuojelu) Saatavilla <https://vakehyva.fi/fi/palveluhakemisto/toimipiste/palvelutarpeen-arviointi-lapsiperheiden-sosiaalityo-ja-lastensuojelu#tab-introduction>. Viitattu 3.4.2025.
- Välimäki, Vesa; Tuikkanen, Ariela; Vainikka, Paula; Tammelin, Mia & Ylistö, Sami (2024) Osallistavaa ja ohjaavaa osallisuutta: diskurssianalyysi nuorten aikuisten sosiaalityön palvelukuvauksista. *Janus* 32 (4), 358-374.
- Westlund, Ossi (2023) Turvallinen, merkityksellinen ja mielekäs nuorten kokemusasiantuntijatoiminta lastensuojelussa. Teoksessa Malinen, Kaisa; Itäpuisto, Maritta; Moilanen, Johanna; Kiili, Johanna & Punna, Mari (toim.) Vertaistuki ja kokemukseen perustuva asiantuntijuus lasten ja perheiden voimavarana. Tampere: Vastapaino. 229-238.
- Woodman, Elise; Roche, Steven; McArthur, Morag; Moore, Tim (2018) Child protection practitioners: Including children in decision making. Artikkelijohdossa *Child & Family Social Work* Vol.23 (3), p.475-484
- Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991.

Liite 1

FSD3786 CHILD WELFARE IN THE BEST INTEREST OF THE CHILD: INTER-VIEWS 2021-

2022

Tämä dokumentti on osa yllä mainittua Yhteiskuntatieteelliseen tietoaarkistoon arkistoitua tutkimusaineistoa.

Dokumenttia hyödyntävien tulee viitata siihen asianmukaisesti lähdeviitteellä.

This document forms a part of the above mentioned dataset, archived at the Finnish Social Science Data Archive.

If the document is used or referred to in any way, the source must be acknowledged by means

of an appropriate bibliographic citation.

Detta dokument utgör en del av den ovannämnda datamängden, arkiverad på Finlands samhälls-

vetenskapliga dataarkiv.

Om dokument är utnyttjat eller refererat till måste källan anges i form av bibliografisk referens.

Vinjetti ja ryhmähaastattelut

Asiakaskehittäjä- ja kokemusasiantuntijaryhmät, nuoret

Osallistujilta kysytään taustatietoina: ikä ja kokemus lastensuojelusta (asiakkuuden laatu:lastensuojelutarpeen arviointi, avohuolto, sijaishuolto)

Osallistujilta varmistetaan, että he ovat saaneet tutkimustiedotteen ja tietosuojailmoituksen

etukäteen. Myös suostumus varmistetaan ennen haastattelua suullisesti.

Osallistujille kerrotaan taustatiedoiksi palveluista:

Perheneuvolassa tarjotaan tukea lapsen tai nuoren kehitykseen ja kasvatukseen liittyvissä kysymyksissä, pulmallisissa perhetilanteissa sekä lasta tai perhettä kohdanneissa kriiseissä.

Psykologin tutkimukset tunne-elämän ja oppimisen tutkimukset ja lyhytaikaisempi keskustelutuki lapsille, nuorille ja vanhemmille.

Lastensuojelulain mukaisissa palveluissa lapsen kasvu ja kehitys on vaarantunut, jolloin lapsen ja perheen tilannetta on turvattava kotiinpäin esim. tehostetun perhetyön keinoin tai lapsen/perheen sijoituksella kodin ulkopuolelle. Lastensuojelun toimia voidaan tarvittaessa ottaa käyttöön, vaikka joku perheestä vastustaisi niitä.

Haastattelun kulku: ensitieto (yhteydenotto) → arviointi (yhteydenotosta käynnistyvä arviointi, jossa huomioidaan mahdollinen lastensuojelun tarve) → päätös (ei asiakkuutta/asiakkuus sosiaalihooltoon/asiakkuus lastensuojeluun)

Esimerkkitalanne:

Sosiaalityöntekijöille tulee tietoon seuraava tilanne: Elias (9) ja Anna (14) asuvat vanhempiensa kanssa. Eliaksella on haasteita kouluasioissa. Koetulokset ovat olleet heikolla tasolla, eikä Eliaksella ole ystäviä koulussa. Hän on kertonut opettajalle itkuisesti, ettei hän uskalla sanoa vanhemmilleen läksyntekovaikeuksistaan. Koulu ei ole onnistunut tavoittamaan vanhempia. Joinakin aamuina isä on tuonut Eliaksen myöhässä koululle ja isä on vaikuttanut sekavalta. Eliakselle on tehty perheneuvolassa psykologiset tutkimukset, joiden perusteella on arvioitu, että Eliaksen erityiset tarpeet eivät tule kotona kohdatuiksi. Anna pärjää koulussa hyvin ja hänellä on laaja ystäväpiiri. Anna on kuitenkin käynyt tänä syksynä useita kertoja terveydenhoitajalla epämääräisten kipujen ja väsymyksen vuoksi.

Hän on ollut jonkin verran öisin poissa kotoa viime aikoina. Anna ei ole kertonut vanhemmilleen missä hän öitään viettää. Molemmilla vanhemmilla on mielenterveysongelmia. Vanhemmat ovat kertoneet perheneuvolassa haasteistaan tukea Eliasta ja Annaa. Anna ei ole kertaakaan tullut perheneuvolan tapaamisiin. Perheneuvolan psykologi ottaa yhteyttä sosiaalityöntekijöihin yhdessä vanhempien kanssa.

I osa: Pohdintaa arvioinnin tekemisestä ja sen suunnasta

1. Kuvitelkaa itsenne Annan tai Eliaksen asemaan. Mitä sosiaalityöntekijöiden tulisi ensitiedon pohjalta suuntautua tekemään?

- a. tulisi aloittaa arviointi ja arvioida lastensuojelun tarve
- b. tulisi aloittaa arviointi ja arvioida tarvetta muihin palveluihin
- c. tulisi aloittaa arviointi ja arvioida tarvetta kiireelliseen sijoitukseen
- d. ei tulisi aloittaa arviointia eikä arvioida mitään palveluiden tarpeita
- e. joku muu mikä?

2. Miksi näin?

3. Mitä työntekijän tulisi tehdä aivan ensimmäisenä saatuaan tiedon?

4. Kenen tilannetta työntekijöiden tulisi selvittää ensimmäiseksi?

- a. Anna
- b. Elias
- c. Molemmat lapset
- d. Äiti

e. Isä

f. Molemmat vanhemmat

g. Koko perhe

5. Arvioinnin päävastuullisena ammattilaisena tulisi olla:

a. yksi työntekijä

b. työpari

c. tiimi, jossa on eri alojen edustajia

6. Näkemyksenne Annan ja Eliaksen arvioinnin järjestämisestä?

Asteikkoväittämät 1–5 (1 = täysin eri mieltä, 5 = täysin samaa mieltä)

Arvioinnin tulee sisältää kotikäynti

Arviointi voidaan tehdä kokonaan puhelimitse

Arviointia tulee tehdä muinakin kuin virka-aikoina (vanhemmille tämä vain)

Arvioinnissa järjestetään lapsille henk.koht. tapaaminen

Annan ja Eliaksen tapaaminen tulee järjestää koulussa

Arvioinnissa järjestetään vanhemmille erilliset henk. koht. tapaamiset

Perheneuvolan psykologin tulee osallistua arviointiin

Annan ja Eliaksen opettajien tulee osallistua arviointiin

7. Onko vielä muita henkilöitä, joiden tulisi osallistua arviointiin?

8. Kuinka paljon arviointiin pitäisi käyttää aikaa

Annan kannalta, että hänen tilanteensa tulisi hyvin selvitettyksi

Eliaksen kannalta, että hänen tilanteensa tulisi hyvin selvitettyksi

II Arvioitsijaan liittyvät tekijät

9. Näkemyksenne sosiaalityöntekijöihin liittyvistä tekijöistä, jotka vaikuttavat arviointiin

Asteikkoväittämät 1–5 (1 = täysin eri mieltä, 5 = täysin samaa mieltä)

Sosiaalityöntekijän vahva osaaminen ja kokemus vaikuttavat siihen, miten Annan, Eliaksen ja perheen asia tulee käsitellyksi.

Sosiaalityöntekijän sukupuolella on vaikutusta siihen, miten Annan, Eliaksen ja perheen asia tulee käsitellyksi.

Sosiaalityöntekijän oma henkilökohtainen tausta vaikuttaa siihen, miten Annan, Eliaksen ja perheen asia tulee käsitellyksi.

Sosiaalityöntekijän epäselvä ammattikieli vaikuttaa siihen, miten Annan, Eliaksen ja perheen asia tulee käsitellyksi.

Sosiaalityöntekijän nuori ikä vaikuttaa siihen, miten Annan, Eliaksen ja perheen asia tulee käsitellyksi.

Sosiaalityöntekijän toiveikkuudella on vaikutusta siihen, miten Annan, Eliaksen ja perheen asia tulee käsitellyksi.

Sosiaalityöntekijän etäinen ja viileä kohtaaminen vaikuttaa siihen, miten Anna, Eliaksen ja perheen asia tulee käsitellyksi.

Sillä, että sosiaalityöntekijä on tavoitettavissa puhelimitse tai sähköpostilla arvioinnin aikana, on vaikutusta Annan, Eliaksen ja perheen asian käsittelyyn.

Sosiaalityöntekijöiden tulee arvioida kaikkien asiakkaiden tilannetta samanlaisen arviointimallin mukaisesti.

Sosiaalityöntekijän sijasta tekoäly voi arvioida riskitekijöitä lapsen kasvulle ja kehitykselle.

III Perheen tilanteeseen liittyvät tekijät

10. Mitä asioita Annan ja Eliaksen näkökulmasta tulisi ottaa tarkasteluun?

11. Miten Annan ja Eliaksen ongelmia ratkaistaisiin parhaiten? (tarkenna, jos ei tule esiin, onko lastensuojelussa vai muualla)

12. Kuvitellaan, että Anna tai Elias on ottanut yhteyttä lastensuojeluun, miten sen tulisi vaikuttaa arviointiin? Entä sen, että vanhemmat ovat ottaneet yhteyttä lastensuojeluun?

13. Aikaisemmin puhuttiin siitä, miten sosiaalityöntekijä voi vaikuttaa arviointiin, nyt ajatellaan sitä, että Anna tai Elias eivät tule tapaamisiin sosiaalityöntekijöiden kanssa. Miten se vaikuttaa arviointiin ja mistä se voi johtua?

14. Kuvitellaan, että vanhemmat eivät puhu samaa kieltä kuin arviota tekevät ammattilaiset.

Miten sosiaalityöntekijöiden tulisi ottaa tämä huomioon arvioinnissa?

IV Organisaatio, palvelujärjestelmä

15. Kuvitellaan tilanne niin, että lapsen edusta on erilaisia näkemyksiä. Miten tilannetta tulisi ratkaista, jos

a. ammattilaiset näkevät lapsen edun eri tavalla kuin perhe?

b. vanhemmat näkevät lapsen edun eri tavalla kuin lapset?

c. ammattilaiset keskenään näkevät lapsen edun eri tavalla?

16. Miten Eliakselle ja Annalle tulisi kertoa siitä, mihin arvioinnissa on päädytty

a. kirjallisesti – heille tulee olla oma ”raportti”? (jos, niin millainen)

b. suullisesti kummallekin erikseen

c. koko perheelle kirjallisesti

d. koko perheelle suullisesti

e. muulla tavoin

(haastattelijan esittämiä vaihtoehtoja, ei varsinaisesti esitetä näitä kuten ammattilaisille)

17. Jos Annan ja Eliaksen vanhemmat eivät puhuisi samaa kieltä kuin työntekijät, miten tulisi kertoa arvioinnin lopputulemasta?

a. kirjallinen arviointi käännettäisiin vanhempien kielelle

b. arviointi kerrottaisiin suullisesti tulkin läsnä ollessa

c. joku muu tapa, mikä?

18. Tulisiko sosiaalityöntekijän salata joitakin tietoja eri perheenjäsenten välillä?

19. Tulisiko sosiaalityöntekijöiden salata joitakin tietoja muilta ammattilaisilta?

V Lapsen edun mukainen arviointi

20. Arvioinnin ja ratkaisujen tulee toteutua lapsen edun mukaisesti

Mistä tiedetään, että arviointi ja ratkaisut tehdään lapsen edun mukaisesti

a. Eliaksen kohdalla

b. Annan kohdalla?

21. Mitkä tekijät saattavat näkemyksenne mukaan haastaa lapsen edun mukaista arviointia ja ratkaisuja?

VI Lopuksi

22. Onko jotakin muuta, jota meidän pitäisi tietää asiakasnäkökulmasta tilanteessa, jossa arvioidaan lapsen mahdollista lastensuojelun tarvetta?